49ՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1184 Կ. ՊՈԼԻՍ ՇԱԲԱԹ 7/20 ՄԱՅԻՍ 1905 15 ԲԼԻՊԻՒԼ, ԷՎ.Վ.ԷԼ. 1325 — 7 ՄԱՅՐՍ 1321

Journal Arménien
MANZOUMÉ-I-EFKIAR
Grand' Rue de la S-Porte,
CONSTANTINOPLE

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ԳԱՅՍԷՐԵԱՆ
ՈՐՈՒ Կ'ՈՒՂՂՈՒԻ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
38, Պողոս Ալի Հասան էֆ., 38
Խմբագրութեան ուղղուած գրութիւններ եւ չեն տրուիր

Մանզումէի Էֆքեար

ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

منظومهٔ افکار
ارمنیه یومی وسیاسی غزه‌در
صاحب امتیازی : ارمیانس قزیه
دار الطباعه‌سی باب عالی جاده‌سنده نومرو ۳۸

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

	Տարեկան	Վեցամսեայ
Պոլսոյ համար	80 ղր.	50 ղր.
Գաւառներու համար	108 »	60 »
Արտասահմանի համար	25 ֆր.	18 ֆր.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ
Մէկ անգամի համար, տողը 5 ղրուշ
Մէկ ամսուայ աւելի ծանուցմանց համար մասնաւոր պայմաններ

10 ՓԱՐԱ — ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ "ՄԱՆԶՈՒՄԷ„ ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՕՐ ԱՐՇԱԼՈՅՍԻՆ — 10 ՓԱՐԱ

ՕՐՈՒԱՆ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Պարտքով Հագնողները Բարով Հագնին

Վերնագիրը որ հիմա յիշողութեանս կը ներկայանայ, մէկ հատուածն է ժողովրդական բանաստեղծութեան մը զոր տարիներ առաջ հեղինակած է կոյր աչուղ մը, ձայկերու համար իր ժամանակակիցներուն մէջ օր աւուր սնող չայլոյթեան ոգին։ Իրաւ է որ ծախսելու անունը միշտ համընթաց եղած է ժողովրդներու կեանքին, և ծայրայեղ կծծիներու քով, անոնց հարիւրապատիկը անհաշիւ չայլողներ ալ գտնուած են թէև, սակայն երբեք չէ եղած ժամանակ մը ուր հայ հանրութիւնը այս ատիճան անձնատուր ըլլայ ծախսելու և անհաշիւ չայլութիւններ ընէ։ Աղքատի, հարուստի, ունեւորի, չունեւորի խօսքը գրեթէ մուցուելու վրայ է և հասարակ խանութպանն ալ նոյնքան յաճախութիւն ցուցնելու տրամադիր է պերճանքի, որչափ անկէ հարիւրապատիկ աւելի հարստութիւն ու դիրք ունեցող վաճառականը։ Տիկիններու մասնաւորապէս բնաւ գործ չունին հաշիւի հետ և երբ ձեռք մը լայի պատրաստակ ուզեն, ամենէն հարուստ սեղանաւորին կամ կալուածատէրին կնոջ հետ մրցումի կ'ելլեն, առանց նկատողութեան առնելու թէ իրենց ամբողջ հարստութիւնը անոր մէկ օրուան եկամուտն չի հաւասարիր։

Հիմա մեր ընտանիքներուն մէջ տիրող ընդհանուր ոգին երեւնալն է. պէտք է երեւնալ, դրացիին, բարեկամին, ծանօթին վար չմնալ և նոյն իսկ անհրաժեշտ է ուրիշները գերազանցել։ Վաղուան հարցը չաս քիչին է որ կ'զբաղեցնէ, հարիւրին ութսունը հեսամատ է ծախսելու ձեռք անցուցած դրամը, հոգ չէ թէ ուրիշնը ըլլայ անիկայ։

Մարդ պէտք է մարդու պես ապրի, կեանքը վայելէ, եւ անոր չզրկէ, կ'ըսեն մեր նոր խմբասէրները և առանց այլ ու ձախ նայելու կը վայելին կեանքը նպարավաճառին, կալուածատէրին, գերձակին, կօշկակարին և մէկ խօսքով իրենց ապահով ապրանք ծախողներուն դրամովը։

Մեր նոր խմբասէրներուն տեսակէտով, ամէն թաղ խանութ է հիմա և կեանքը կորձեցնել բան է շարունակ թաղի մը մէջ բնակիլ ու այն տեղի օդը շնչելը. մարդ պէտք է գտնէ ապրուստն ամսան եղանակը տարբեր միջավայրի մը մէջ անցնիլ ու այսպէս փոխէ օդը ու պահէ մարմնոյն հաւասարակշռութիւնը, կ'ըսեն, ու փաստաբանելու համար իրենց այս վարդապետութիւնը թրուածինը, բուրակաձինը ազօդը, ջիղը իրար կը խառնեն։

Տիկիններ, ոչ անոնք կատարեալ առողջապահներ են. ջղային տկարութիւն ունին անոնքն ալ և օդափոխութիւն մը անհրաժեշտ է հիւանդութիւններու դէմ դնելու համար։ Եթէ երիկ մարդը քիչ մը դրամ ունի ու կնոջը ամէն պահանջը գոհացնելու տկարութիւն ալ կը ցուցնէ, այն ատեն կինը հեղինակաւոր առողջապահ մըն է, և փոխանակ միշտ միեւնոյն գիւղը երթալու, ամէն տարի մէկ մէկ կողմ կ'երթայ և այսպէս ա՛լ աւելի կը կազդուրուի։

Մայիսի մէջ ենք և հիմա ամեն քիչ շատ կուշտ փորով հաց ուտող ամէն ընտանիք ամառանոցի խնդիր ունի։ Եթէ երիկ մարդը կամ խէն պատրաստած չէ արդէն, կինոջը ա՛լ ամէն իրիկուն ամառանոց կը յանձիրդեն, միշտ տարակարգամ մէկը գտնելով իրենց դաւակաց մէջ որուն կեանքը վերկելու համար թ'նչ ընել ընել անպատճառ տեղ մը երթալու է ամառ մէկ քանի ամիս։ Ամաթիզմա՛, ո՛վ չունի հիմա այս պատուական հիւանդութենէն. և տիկա խանութենէն ծնունդ կ'առնէ զոր հիմնապէս բուժելու համար անպատճառ օդասուն գիւղ մը պէտք է երթալ. շատեր մասնաւոր հիւանդութիւն մը չեն կրնար սահմանել իրենց համար և առանց ընդհանուր տարրութիւն մը ունին, որ կը ջղասէ զիրենք ու պրսի բարտամամ կը պատճառէ։ Ուրիշներ հաչիւ կ'ընեն որ փոխանակ բժիշկի դիպագործի վճռելու աւելի ապամարտական է ամառանոց երթալ որով երկու հաշիւները մէկ կ'ելլեն։ Վերջապէս չսալ ու սահման չունին ամառանոց երթալու արդարացումները, որոնց մէջ ամենէն մեծ տեղ կը բռնէ աղջիկ հարս ընելու կամ աղայ կարգելու խնդիրը։

—Մինչեւ երբ ներսը պրսի պահեն սա աղջիկները, կ'ըսէ տիկինը ամուսնոյն, երեքն ալ եկան հասան. ասանկ միշտ տունէն ներս, ո՞վ պիտի դայ մեր գուռը զարնէ, ասանկ գեղ մը, դուրս տեղ մը երթանք, աղջիկները մարդու մէջ հանենք, մէկը կը տեսնայ կը հաւանի, հարսնիք մը կ'ընենք։ Դուրս ելլելն բանան ալ կը բացուի։

Երիկ մարդը եթէ բան գործ չունի նիխական անձկութիւնը թող առարկէ, գոնծս նեղ է թող ըսէ, կինը անդամ մը ամառանոց երթալը գլխուն մէջ դնելէ ետք համ հոտ չի ձգեր ասն մէջ և եթէ այն տարի չյաջողի իսկ, յաջողդ տարին անպատճառ դուս Ապրիլի կէսին կ'սպասէ երիկը գիւղերէն տուն մը վարձելու։

Բժիշկներն ալ պէտք չէ մոռնալ սակայն. ամառանոցը բերնի ծանոյ է անոնց համար որոնք առանձին անգամ պատահած հիւանդին օդափոխութիւն կը յանձնարարեն առանց խորհելու թէ, տեսնենք մարդը իր ասն մէջ պարարկուելու չափ դրամ կունայ չունիր առօրեայ գործէն։ Ամէն բժիշկ իր նախապատրաստ գիւղը ունի և բոլոր հիւանդներուն հոն երթալ կը յանձնարարէ, գիտական փաստերով դրուատիքը ընելով այն գեղին օդին, ջուրին, հողին և ուրիշ առաւելութիւններուն։

Եւ երբ բժիշկը կը յանձնարարէ, որտե՞ր բերնին է ինկած չգործադրել։ Արդի բժիշկները արդէն գործ չունին պրսի հետ։ Իրենց համար երբեք խնդիր չէ յանձնարարելն նիխական կարողութիւնը, բաւական է որ այդպիսիներ կանխիկ վճարուին, հիւանդին տէրը ինչ կ'ուզէ ըլլայ։ Չէ՞ք տեսած, ուշադրութեամբ նայեցէք անգամ մը, ո՛և է հիւանդ կը մնանի՞, մինչեւ որ դրամը չհատնի. բժիշկները եթէ հիւանդութիւնները բուժել չեն գիտեր, գէթ գտնեն երկարաձգելու արուեստը խիստ ազէկ ուսումնասիրած են և եթէ իրենք այլեւս երես չունենան, խորհրդակցութիւն մը կ'առաջարկեն, անմիջապէս կը հրաւիրեն չորս հինգ բժիշկներ եւս, որոնց հետ փոխադարձ օգնութեան ընկերութիւն կազմած են արդէն. ասոնք ալ կը քննեն հիւանդը և յանձնեն գովեստը կարգալով ասն բժիշկին, ասկինները կ'առնեն կը մեկնին, անդամ մը ևս քաշուելելով զայն որ անվախ ասերկիւղ գանձէ իր այցագինները։ Այս ամէնէն ետք երբ դրամը չհատնի հիւանդին, իրը վերջին յոյս օդափոխութիւն մը կամ գէթ թաղի փոփոխութիւն մը կը յանձնարարեն, ուր վերջապէս իր դրամին հետ հիւանդն ալ կ'աւանդէ հոգին, անապատ վիշտ ու արցունք և յանձնելու քիչ մը պրսրք ալ ձգելով թշուառ ընտանեացը։

Այս տողերը գրելով սակայն օդափոխութեան, գիւղաշնչութեան, ամարանոցի առաւելութիւններն ու հաճոյքները ուրանալու միտք չունինք։ Ընդհակառակը մենք ամէնէն աւելի չատագովներն ենք մաքուր օդին, պայծառ երկնքին, բնական տեսարաններուն և ծովային ճամբորդութեան որ երբ մանաւանդ առաջնակարգ տոմսով կատարուի ճշմարտապէս կը պարարէ թէ՛ մարդուս մարմնը և թէ սիրան ու հոգին։ Ի՞նչ մեծ հաճոյք է կենցաղաբեր մէկու մը համար նոր ու մաքուր ամպ լաթ մը հագուիլ, որուն տարբեր բնաճմթոյթ կամ ծալք չունենայ և արդակին ընծայած նորութեան դրօշմը բացայայտ կերպով փայլի ուղղագծորէն վերէն վար. հապա մի՛ էն, եթէ վարպետ դերձակի մը ձեռքէն եկած է ան, հաւատարմաբար կը ցուցադրէ առաւելութիւն ու կուրծքը մարդուն որ մեսաբանաց նրբանկար փղոկաներով հոլանաւորուած ձիւնափայր չապիկներու օպայաղօծ փայլին տակ՝ ընդհանուրին ուշադրութիւնն ու հիացումը իր վրայ կը հրաւիրէ կարծես չիք ներդաշնակութիւն մը յօրինելով ոսքի նարնջագոյն կօշիկներուն և մուգ մարգարտագոյն ձեռնոցներուն հետ։ Շագանակագոյն պարը սրամտարերի է այնպիսին համար. թող մանէ անկէ ներս, մայրաքաղաքիս բարձր դասու ընկերութեան երկսեռ ներկայացուցիչներն հարիւրաւորներու պիտի հանդիպի, թո՛ղ ցուցադրէ՛ իր տարազը, հանճարը, արժանիքը, դրամը եթէ ունի և մէկ օրէն միւսը թող ըլլայ մեսնեան մարդ մը, որուն առիւծ ամէն պահ բայ է ձմեռը և ամէն ընկերութեան մուտքը ազատ։

Բայց եթէ անարանց երթալով այդ մաքուր հաղուստներով պէնուողը, առաջնակարգ ճամբորդութիւն կատարողը, զբօսայարերէ ապրիլ չկիսողը չունի ո՛չ հանգամ, ո՛չ տարազ, ո՛չ արժանիք և ո՛չ իսկ դրամ և եթէ իր պատիւն զլնուվի է որ կը շարայլէ ուրիշին դրամները, այնպիսին թող կարդայ ամարանոց երթալ առաջ այս տողերը ու շարունակ մտքին մէջ յեղյուղէ աշուղին խօսքը, պարտքով հագնողները բարով չհագնին։ Մինչ հանգիստ է մէկ կողմէն ա՛ս ու ա՛ն կողոպտելու համար գերմարդկային հնարքներու, գձաճանթիններու, ատրմոբիլներու դիմել և միւս կողմէն ամարանոց երթալով պերճանք, ճոխութիւն ծախել։ Այս պայմաններուն տակ կատարած օդափոխութիւն մը ինչ արդիւնք կրնայ ունենալ։ Ո՞ւր կը մնայ գեղչկական սեսարաններու հանգիստը, երբ վախը չարունակ պոչարէ գիւղացիները թէ պանանջատէրը ինչ ընթացք պիտի բռնեն իրեն հանդէպ վաղը, և թէ ինչ մթնոլորտ պիտի կնոջ օգիրը ապատել գիւղին նպարավաճառին, հացագործին, մսավաճառին և ուրիշ վաճառորդներուն ձեռքէն։

Առանց օդափոխութիւն մը ճարելու զուարճութենէն ու սիրերգէն ուրիշ բան չէ. թո՛ղ անիկա ծառերուն վրայ, ջուրերուն գլուխը երգէ յաւէտ, ամբողջ ամրան չրջանին, ճմրաեն ինչ պիտի ընէ։ Դո՛ւք, ո՛վ ձեր կարողութենէն վեր ծախսողներ ու պարտքի տակ մնալով օդափոխութեան վազողներ, ձմեռը ինչ պիտի ընէք. դիցուք թէ փոքրիկ զրամագլուխ մը ունիք ուրիշ ամէն տարի մաս մը բան կը պահեցնէք միշտ գալ տարի պակասածին տեղ լեցնել յուսալով. բայց գիտէ՞ք որ գալ տարիները վերջ չունին և պակիկ սկսած զրամագլուխ մը չատ քիչ անգամ կրնայ աւելնալ, երբ մանաւանդ վնաս ընողը զէթ ծախսը քաշելու և մինակ անհրաժեշտ պիտոյքը գոհացնելու չափ խնայողութիւն ալ չունենայ։ Գիտե՞ք սիրելի ընթերցողներ ու ընթերցուհիներ, առողջ ու երկար ապրելու առաջին պայմանն ինչ է։ Ուրիշի մի՛ հարցնէք, գիտական հեղինակութիւններու, բժշկական գրուածներու մի՛ դիմէք, ձեր անձին վրայ փորձեցէք, ո՞ր օրը հանգիստ ու երջանիկ կ'զգաք զձեզ ու անխռով քուն կը քաշէք։ Վերադարձ մը ըրէք մտքով, երեւակայեցէք ձեր անցեալը և պիտի տեսնէք որ ամէնէն երջանիկ շրջանը այն եղած է ձեզ համար, երբ ursի ու խունի հանգարտութիւն վայելած էք։ Սիրա և խիղճ, այս երկուքին ձեռքն է մարդուս առողջութեան, երկարակեցութեան ու երջանկութեան գանձանիքը։ Երբ մտածողութիւն մը չունենաք, ձեր խղճին վրայ ծանրանալիք չարիք մը չգործէք, սրտով հոգւով զուարթ ապրիք, այն ատեն օդափոխութեան գացած կ'ըլլաք ամէն տարի։ Իրաւ է որ գէշ չէր ըլլար եթէ ձեր ծախսելիք դրամին վրայ խորհելէ բարձր վիճակի մը մէջ գտնուէիք ու կարող ըլլայիք գեղ երթալով մէկ քանի ամիս կազդուրուելու և սակայն նիխական այդ նախանձելի կացութիւնը մեզմէ քանիին վիճակուած է։

Արդար տրամադրութիւնով սա եզրակացութեան կը հասնինք թէ, մարդուս համար աւելի առողջապահի է հանդարտ սրտով ու խղճի խայթէ զերծ ապրիլ իր սովորական տան մէջ, քան կարողութենէն վեր ծախքեր ընելով ամարանոց երթալ ու ամէն վայրկեան սրամաշաքի ենթարկուիլ։ Պարտական եղողները գլուխն արդէն պարտք ունենալու դժբախտութիւնը. պատուաւոր մարդուն համար պարտքը որդ մըն է որ շարունակ կը կրծէ անոր սիրտը և ամէնէն քաղցր երջանկութիւններն խակ կը դառնացնէ։

Ո՛վ միջակ կարողութեան տէ՛ր բարեկամներ, քիչ մը խորհինք, հարուստներուն և առաւ փախաւներուն հետ չի չափուինք, մենք որ քիչ շատ երեւմտացոյց մը չունած ենք, մեր կարողութենէն դուրս չելլանք։ Մեր նպատակը եթէ պատուաւորապէս ու մեր աշխատութեան արդիւնքով ապրիլ է, եթէ ուրիշին դրամին աչք չունինք, եթէ բարի քաղաքացիներ, ընտանիքի պարկեշտ հայրեր, մարդկութեան օգտակար անհատներ ըլլալ, աղջիկներ հարս ընել, տղաքներ կարգել է մեր իսկանը, հաշիւը ձեռքէ չձգենք. երկու չափենք մէկ կարենք։ Մեզի ի՞նչ փոյթ թէ այս ինչ մարդը չարունակ ջուրերը կ'երթայ, գիւղէ գիւղ կը շրջի, զուարճութեան ամէն կերպերը փորձելով կ'ապառէ իր վաստակածը. մենք հոսյենք այնպիսիներու, անոնց վերջին ապատանարանը Փրկիչն է, Աղդ. Հիւանդանոցը։

Փրկիչը արդարեւ նուիրական վայր մըն է և բարեգործական ամենամեծ հաստատութիւն մը, բայց երբ իրենց դրամը զեղխութեամբ փճացնող, իրենց երխտասարդութիւնը ցոփութեամբ անցընողներու ապաստանարան կը դառնայ, այն ատեն կարծես կը չեզի իր նպատակէն ու անուղղակի քաջալերմ մը կ'ըլլայ անհաշիւ, անբարոյ, շուայտ մարդոց։ Այսօր շատեր կան որ իրենց անհրաժեշտ եղած դրամին կրկնապատիկը վատակելով հանդերձ՝ հինգ փարայ չեն խնայեր ծերութեան համար, միշտ վատաչ ըլլալով որ Փրկիչը կասը մը հոգ կուտայ հարիւր իրենց։

Մենք այսպէս չխորհինք։ Եթէ խնայողութեան ոգին վերնար աշխարհիս, հիմա ո՛չ բնատնկան կեանքը կրնար գոյութիւն ունենալ, ո՛չ ալ մարդկութիւնը այս ատիճան կը յառաջդիմէր։ Եթէ մեր ելեւմտայոյզէն դուրս ելլելով, եթէ մեր գրամագլուխէն խորհելով, եթէ ան աս խարելով է որ ամարանոցի ծախս պիտի հայթայթենք, բնաւ չխորհինք օդափոխութեան վրայ։ Հանգարտ սրտով ճնճալը պէտք սրտով աղօթելն աւելի ազէկ է, բանը է Եղեկիկ Կողոյանին։ Մենք ալ ամոր այս խօսքը մեր արդի նիխական մտածելով, հանգարտ սրտով քարտ մնալը՝ տառապանքով ու յուզումներով օդափոխութեան երթալեն աւելի ազէկ է։ Բանը ու ջանանք ա՛լ աւելի աշխատելով փարիլ մեր գործերուն, մինչեւ որ զարգացնենք զանոնք ու նիխական նամանձելի վիճակ մը ապահովելով՝ իրաւունքով վայելենք գիւղաշնչութեան հաճոյքները, զորս կը մաղթեմ մեր ամէնուն ալ։

ՍԻՆԱԿՈԿԱՅԻՆ ՄԷՋ

ԳՈՒՐԻՄԻՆ ԵՒ ԻՍԿԱՅԷԼ

«Զի Համան, որդի Ամագաթայ Ագագացւոյ թշնամին ամենայն Հրէից, խորհեցաւ ի վերայ Հրէից կորուսանել զնոսա, և արկ փուր, այսինքն վիճակ, ընդել զնոսա և կորուսանել զնոսա։ Եւ իբրեւ եկն Նա առաջի արքային, ասէ հրովարտակաւ. դարձցի խորհուրդ նորա չար զոր խորհեցաւ զՀրէից՝ ի գլուխ նորա. և կախեցին զնա և զորդիսն նորա գիպասն։ Վասն այնորիկ կոչեցին զաւուրսն զայնոսիկ Փուրիմ»

ԵՍԹԵՐ

Ասենթէր էդ Թա՛սրէդ։

Դարնանամուտի այն չքնաղ օրերէն մին՝ ուր արեւն վերջին չողերը ա՛լ կը նուազին, կը թօթափին հեռուն, հորիզոնի վէմն մէջ, ազդու և ազդարար ձայն մը կը մարմրի թաղին փողոցներուն մէջ։

Ամէնքս և իրարանցում մը կայ բոլոր շաւիղներուն մէջ. վաճառողաց ցուցադրութիւնները կը հաւաքուին շտապա, խանութները կը գոցուին փութով, և անոնք որ կը անտան դեռ վերջին գնողդ մը ապահովս ապարտիվ յուսով, մեզմ և երբեմն խիստ յանդիմանութիւններ կը լսեն հակող խախամէն։

Խանուքուալէն(1) յետոյ՝ որ կը կատարուի ի յիշատակ Հողեփեռնեսի գլխատման, մեծ ոտնի մը հանդիսաւորութեան կը պատրաստուի հիմա Իսրայէլ, ընդհանուր ջնջումէ մը ազատագրման այս մեծ տօնին, որուն գլխաւոր պատճառն ու հերոսուհին գեղանի և տոմսակը Հրէուհի մ'է միայն, Եսթերը։

Բայց ինչ հակասութիւն Հրէի մը համար անցեալին մի ուշադրաւ դէպքը ոտնել, կնոջ մը անձնուիրութեան պանծալի յիշատակը փառաւորելով. մինչ ամէն օր, արշալոյսին, Թիթիլաի(2) օրհներգութեանց վսեմ շարքին մէջ, եռանկիւնեան կայծը հրատրած կուրծքին տակ, և Եհովային անուան սեւեռած իր մտքին ուշադրութիւնը, դոն և երախտապարտ սրտով մը կը յարէ. Պառուխ աթա ատօնայ հիւ հնու, մելէխ օ պաղմ տեւիօ սաանի իշա(3)։

Ինչո՞ւ արդեօք կնոջ դէմ այս սոսկալի հակադրութիւնը, ա՛յնպիսի ազդէ մը մատնանուշ՝ որ իր Ցուդիթներն ու Եսթերներն ունեցած է իբրեւ ժողովրդի մը ճակատագրին վարիչները, և որուն հին օրերու առաջնորդողները, մարգարէներն ու խնամատարները աւելի լաւ համոզուած և հաստատած են կնոջ գիրաքանց և անխուսափելի ազդեցութիւնը մարդկային ֆիզիքական բերրուժին վրայ, զգացումներու ամէնէն սուրբ բարեմանց և երեւակայութեան երկնաթռիչ սաւառնումներու, և մարքին ամենէն աւելի ստուերամերկ և հոգետեսակ տատանումներուն ու խորհրդոցը վրայ։

Ցանկարծ ծանօթ ձայն մը անուն կ'արտասանէ չուկային մէջ հասուէս, և դասնաղով կը տեսնեմ Խարպի Նեսիմ Ամոնը(4)՝ որ կարծես զուշակելով իմ ներքին յոգերս և հոգւոյս տենչերն ու խռովումը, իր հետ Փուրիմ տօնելու հանդէսին կը հրաւիրէ զիս, մինչ ես հիմա աւելի հպարտ և տրամադիր, ներս կը մտնեմ Սինակոկայէն իրեն հետ, վերջ տալով պահ մը անպատակ քայլերուս և թլփայորդ մտածմանցս։

Աղօթարանին քակին մէջ Հրէայ տղայք զար կը խաղան իրարու հետ ի յիշատակ Համանի ոսկրներուն և այն վիճակին՝ որով Համան կ'ուզէր ոչնչել Հրէից ջնջման օրը։

Աղօթարանին ներսը հաւաքուած է արդէն բաւական սուսար բազմութիւն մը այն մուչսակաւոր հին Հրեաներէն՝ որոնք կ'օրօրին չարաւնակ, մինչեւ Սադմսի և Շիրաէլիթիկի(5) գերազանցասէս մոսիկի մթնոլորտին մէջ, անհաշա և զայրացկոտ ակնարկներ նետելով երբեմն դռնէն ներս մտնող նորաձեւ Հրէի մը վրայ։

Աղօթքի սկզբնաւորութեան ժամը կը հնչէ վերջապէս, մինչ նոյն պահուն աղօթարանը լաւաւորող օդային կապի կուռցիները ամոյն սատերներ կը ձգեն պատուհաններէն դուրս, բակէն անցնողներու շուքը ուրուագծելով պատերուն վրայ։

Ամէնքը տարի եղած են հիմա. եւ ալ միասին, գրեթէ առանց գիտակցութեան, և խախամի մը բարձրաձայն օրհնութենէն յետոյ ամբողջ Իսրայէլ վերացած, իսկացած կ'աղօթէ լուռ և մտամփոփ, յանսա խորին երկիւղածութեամբ մը վեր ամենէրդ՝ զարշապարը դեսուեն՝ Աստուծոյ անուան յիշատակութեան հետ։

Մէ՛ն, վայրկեաններ կան մարդ էակին համար՝ յորում ինչ որ ալ ըլլայ նա, հաւատացեալ կամ անհաւատ, խնամասիրութեան ո՛ր դպրոցին ալ վերաբերի, եթէ պատահած է իրեն այդ վսեմ վայրկեանը, այդ յանչակութեան նպաստ, անկարելի է իրեն ա՛լ կանգուն բանել այն յաւանութեան կամ աշխարակը յաւանեակութեան ու խորհրդին դէմ, որու թեթեւ մէկ չունչն անգամ ատպնութեան տարարարսը կը գլխորէ մարդկային բերտ անբարաւանութիւնը և այն որ ցոյն վայր նիրթը միայն սեսած էր ընութեան մէջ, տարբեր նպի մը ծնունդը, ընդլայնումը կ'զգայ իր մէջ. և Աստուծեան հանդէպ անմահ հիւլէ մը կը գտնէ զինք, ծիծաղելով իր կոյր յաւանութեան վրայ։ Այդ երկնային սասուանը զգայի եւ ալ այդ վայրկենին, զգայի թէ Վսեմը կ'ընդլայնէր հոգւոյս մէջ, և թէ միտքս ցնոցած՝ երկնելու Տեսականին հանդէպ հրացուցի արտայայտութեան, բացատրութեան բառեր, որոնց կը յանձնէր այդ վսեմ պաշտօնը, անոր՝ որ միակ բառ մը ունէր շրմնանցս վրայ, բառ մը տարատամ և անորոշ, Եբրայեցի և Արաբ քերթողներու մատքին և պրսին գերազոյն ճգին արդիւնքը, Ալէլուիա՝ ...։

Արվիթին(6) ճիշդ կէսին էնք հասած, երբ խախամին յայտարար մէկ նշանին վրայ նասեցաւ ամբողջ ժողովուրդը, և խախամը Աստուածաշունչին Եսթերի պատմութիւնը սկսաւ քաղել բարձրաձայն, Եբրայիկ չէշտերուն մէջէն հմայք մը հոսելով ունկնդիրներու սրտին մէջ։ Արդէն շատեր ունին Եսթերայ գիրքը ձեռագիր, երկու գլանիկներու վրայ փաթթուած՝ զոր ճախարակի նման կը դարձնեն չարաւնակ, մինչեւ որ փաթոյթքը մէկ գլանէն միւսը անցնի։ Բայց դժբաղդաբար ինչպէս ես նոյնպէս իրենցմէ շատեր չեն հասկնար այդ ընթերցումէն՝ զոր գոց ըրած են միայն թափակօրէն։ բայց այն կէսը՝ ուր Մուրթքէի (Մորտէխայ) և Եսթերայ անուններն կը յիշուին յաճախ, չեմ գիտեր ո՛ր զգացման բաղխումէն ծնած ուրախութեան հրեղէն կայծ մը կը վազի անոնց աչքերուն մէջ, բոցավառելով անոնց մազեալ երեւակայութիւնը։ Եւ այս մէկ գրաւականն է անշուշտ այն ջերմ վերաբերումին և յարգանքին, զոր կը տածեն անոնք այդ երկու խրայէլացիներ մեծ անձնուիրութեանց հանդէպ, և անոնց իրենց մեծարանք և յիշատակ՝ շաբթուան ամբողջ նորաձիններու վրայ Մուրթքէի և Եսթերայ անունները կը դնեն։

Խախամին ընթերցումը կը շարունակուի ժողովրդեան հետ փոխ ի փոխ, միաձեւ և քիչ մը խանդաձայն երաժշտութիւնով մը, որ իրրեւ բաղմերանգ երգ մը կը բովանդակէ իր մէջ մանկական դայայլիկներու հետ՝ երիտասարդներու բամբ ու գոռ չէշտերը, ծերունեաց կենսամաշ և խստատ մարլուսուքին հետ՝ թշուառներու և վշտակիր հոգիներու երկնատենչ և հուսաչկատ խաղերը։

Այդ խորհրդաւոր երաժշտութեան, այդ երգ-պատմութեան մէջ կը թաղուի պահ մը հոգիս, և միտքս կը թափառի Արիական պերճութեանց այն պատմական ժամանակին մէջ, ուր Եսթեր Աստուերոսի հրամանագին համեմատ, կը դարմանուէր վեց ամիս անուշահոտ իւղերով և վեց ամիս լուացումներով։ Աստուերոսի համբաւան արժանապատիւ ներքին խռովքով ու տենչերով սպասուն, անդին Սսթինէ մը՝ զրկուած իրատ պարտութիւնէ, հեռացած բնեհզեայ վարագոյրներով զարդարուած սենեակներէն,

(1) Տօն Կանթեղաց։

(2) Առաւօտեան աղօթք։

(3) Օրհնեալ լե՛ր Դու Տէր Աստուած մեր թագաւորդ տիեզերաց, որ ոչ աբարեր զիս կեր։

(4) Հրէից կրօնական ժողովոյ Ատենապետը, որուն Ս. Գրքին ինչ ինչ մասերուն վրայ ունեցած տեսութիւնը յարմար տեսին կը բառատամամ ներկայացնել Մանզումէի ընթերցողաց։

(5) Երգ երգոց։

(6) Երեկոյեան ժամերգութիւն։

«մարգարիտներով և ադամանդներ ընդելուզուած ոսկեղէն գանձարանքներէն իր անկումը կ'ողբայ լքման մէջ գտնուած։ Հոն կայուանքներ, հարամիրներ, խարխանանքներ, ոսկիի և արծաթի նոճիներ գտնուց, հոն եսթեր քրմազգեստի մը օր աւաղ, և յետոյ նուազ Աստուծոյ ներկայութեան՝ որ անսիրտոյն համար մինչեւ իր վառքին կէսը կը խոստանար տալ իրեն...։

Ցանկարծ տարօրինակ ազմուկ մ՝ ոտքերու գալուն բաղխման ձայն կ'ընդհատէ մտածումներս, խանդաղատ խախամին ալ ընթերցումը, մինչ ապշանար նայուածքս՝ կարծես գոնցուցիչ բացատրութիւն մը կը մարդ չուրջս գտնուողներէն։

—Համանի կախաւիրն է, կ'ըսէ քովս մէկը, հիմա պիտի կրկնեն զարդարեալ՝ անոր որդւոց կամանն յիշատակութեան պարագային ալ։

Զեմ զարմանար բնաւ հրէական քինամտութեան այս խիստ ոգեւորուելու վրայ, իրրեւ փոքր ինչ ծանօթ անձի պատմութեան, համոզուած ըլլալով անանց դեռ ջերմ աւանդապահներն «ամէն ընդ ոսան»ի օրէնքին։

Քանի մը վայրկեան յետոյ կը վերջանայ Եսթերայ գիրքը, և ազօթարանի ժողովուրդը Արվիթին կիսատ մասը չարաւնակէ յանկայս Իսրայէլի անաւեն Եհովային, Անոր՝ Որուն փառքը հնութեան մէջ ինք միայն լաւագոյն կերպով հասկցաւ ու բացատրեց Մարգարէներու հրեղէն լեզուով, նոր լոյս սփռելով խնամասիրութեան տարատարբերութիւններուն վրայ, նոր հորիզոն բանալով անոր խարխաւանութիւններուն առջեւ։ Անոր մանաւանդ Որուն առջեւ իր Աստուածութեան «փայլակնացայտ և անմատոյց լոյսէն», չէին կրնար կենդանի հրեշտակաց դասերը, և որ իրրեւ յաւանենից նաւրեալ մը ոչխարներ այս ազգէն ծնունդ պիտի առնէր օր մ՝ իրրեւ Մարդու-Որդի, Յորդանանի ափերուն և Գեննեսարեթի եզերաց վրայ Սէր-Կրօնի լոյսը տարածելու, և եղբայրութեան ժպիտներ սփռելու ամէն կողմ...։

Արվիթին վերջին մաղթանքներու «ամէն»ներով սրտագին կը ճանաչեմ Հրեայք և խախամին վերջին «ամէն»ի՝ կ'արձակէ ժողովուրդը։

Դուրսը, չնորհաւորութեանց փոխարէն, հրեայ բարեկամներ չաքար կ հրամցնեն ինձ, որոնց արտասանութեան բառերս անպէտ կը լինին զրեթէ հրեայ տղաքներու բաւ գարու գանեցու(7) ձայներէն ու պատչը տուքներէն՝ որոնք կ'արձագանգեն Գուդիւնճաքի փողոցներուն մէջ եռան դագին, երեւակայել տալով ինձ կերպով մը Զիթենեաց լեռան Ովսաննաները։

Ամանիքս տէ Փուրիմ սալամ տալամ (8)։

Ալէլուիա՝ ...։

ԳՐ. ՆՇԱՆԵԱՆ

ԲՆՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒՇԱՐԺ ԽՆԻՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Բարեկամ մը գիտնալով լեզուաբանական հարցերու մասին մեր ունեցած հետաքրքրութիւնը, յանձնարարեց կարդալ Նշան Պապիկեանի 1905ի տարեցոյցին մէջ Պ. Գ. Դաղանճեանի լեզուաբանականը «Հեսաքրքրաւարժ խնամութիւններ Հայ եւ Թուրք լեզուաց միջեւ» խորագրով։

Կարդացինք զայն և հասու եղանք այն նորութիւններուն, զորս Պ. Դաղանճեան կը փութայ հաղորդել ընթերցողներուն և որոնց մէկ մասը իր անձնական քննութիւններուն արդիւնքն է, ինչպէս ինքը կ'ըսէ։

Մենք այս յօդուածով պիտի փորձենք քննել Պ. Դաղանճեանի այդ լեզուաբանականին մէջ յառաջ բերուած խնդիրները և պիտի մատնանշենք հոն ցուցադրուած լեզուաբանական ու բանասիրական սխալները, մեր կարողութեան չափով։

×

Սկսինք առաջին տողերէն։

Պ. Դաղանճեան լեզուաբանութիւնը կը սահմանէ այսպէս. «Այսօր լեզուաբանութիւն կոչուած թարմ ու գեղեցիկ գիտութիւն մը կայ, որուն նպատակն է (Շարունակութիւնը կարդալ Դ. երես)

(7) Երեք փայտի կարներ ծակուած և իրարու կապուած չուաններով՝ զոր կը շարժեն օդին մէջ, և որոնց երկուքը, արտաքինները կը խորհրդանիշեն Մուրթքէն և Եսթերը՝ որոնք կը ծեծեն զՀաման, մէջտեղի փայտիկը։

(8) Համանի վիճակն է զարկէք ու զարկէք։

ԱՐՏԱՔԻՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ՈՒԽՔ ԻՐԵՆՔ Ի՞ՆՉ ԿԸՍԵՆ

ՐՕԺՏԷՍԹՎԷՆՍԲԻԻ ՆԱԻԱՏՈՐՄԻՆ ՎՐԱՅ

Սքանչատես Թեմերսբուրգի թղթակիցը հետեւեալը կը հեռագրէ. — Վլատիվոսթոքէ Նովոյէ Վրեմիայի քաղաքատ հեռագիրներուն նայելով, այդ գեղեցիկ քաղաքին մէջ ծովային մասնագէտները համոզուած են թէ սխալ է ա՛յն կարծիքը որ ծովակալ Թոգո դիմումը պիտի թողու որ Պալթիկեան Նաւատորմիղը Վլատիվոսթոքը հասնի, որպէս զի յետոյ երկրորդ Բորթ Արթուրը մը ընէ զայն։ Կը յայտարարեն որ եթէ կրաւնէ ծովակալ Բօժտէսթվէնսքի իր ըսելու փոխադրամասերով ու ածխամասերով յաջողի Վլատիվոսթոքը հասնիլ, պատերազմին ելքը բացարձակապէս վճռուած պիտի ըլլայ Ռուսերուն։ Այս մասնագէտները կը պատճառաբանեն թէ ծովակալ Թոգո անկարող պիտի ըլլայ Վլատիվոսթոքի երկու մուտքերն ալ պաշարելու, որովհետեւ 70 մղոն հեռի են, և միւսնոյն ատեն անկարող պիտի ըլլայ Բօրէյայի նեղուցին վրայ հարկ եղած հսկողութիւնը ընել Տարիի հետ ճարտնական հաղորդակցութիւնները պաշտպանելու համար։ Կը յայտարարեն թէ Վլատիվոսթոքի մօտերը յաճախակի պատահած մշուշին պատճառաւ Ճարոնցիք պիտի չկրնան մօտէն չմնան մէջ ըլլալ անոր հետ. ուստիւնն ուրիշ ամ ուսարասի ազդող անհարատ պարագաներ կը հարկնն ռուս մասնագէտները Ճարոնցիներուն հաշուոյն, եթէ Ռուսք անգամ մը այդ նաւային խարխիսը հասնին։ Իրաւ է թէ մէկ-երկու անհարատ պարագաներ կան, բայց միւսներուն բաներուն ակամէ մի՛ կասիլք։ Իրենց ա՛յն բաները թէ Ճարոնցիք պիտի չկրնան Վլատիվոսթոքէն 350 մղոն հեռի ցամաք ելնել եթէ Ոօժտէսթվէնսքի ողջամիտ հանի, անկարելաւոր խօսք մըն է, եթէ իրաւ է այն հեռագիրը թէ Ճարոնցիք արդէն 30,000Ն հոգի ցամաք հանած են այն կողմերը։

Բորթ Արթուրի ժամանակ ինչ որ կ'ըսէին, հիմակ ալ Վլատիվոսթոքի համար կ'ըսեն Ռուսք թէ բերդը անառիկ է, թէ ռիսկոծել կարելի չէ, և թէ չի վնասուիր եթէ նոյն իսկ ռմբակոծուի։ Առանք համոզիչ և իրական փաստեր չեն բնաւ։ Թերեւս մէկ առարկութիւն միայն կարենար զօրաւոր ըլլալ. կ'ըսեն թէ Վլատիվոսթոքի մէջ ընդծովեայ մարտանաւեր կան։ Բայց եթէ իրօք գտնուէին ատանկ բաներ, ռուս պատերազմական վարչութիւնը պիտի չարտնակէր այդ լուրին հրատարակիլը։ Դալով Բօրէյայի նեղուցին պահպանութեան խնդրոյն, Ռուսք կ'ապրիկն թէ Ճարոնցիք ասոր համար պիտի պարտաւորուին գործածել իրենց նաւային ամենամեծ այժերը, և Ռուսք ալ իսկոյն ճամբայ պիտի հանեն եղեր Օլեկ, Թէռեք, Պօկպիր, Քուլպան, Ուրալ և Տօն յածանաւերը, որոնք 23-24 մղոնի արագութիւն ունին, և առանք պիտի երթան առեւտրական նաւերուն ճամբան կտրել ճարտնական կղզիներուն արեւելեան ծովեզերքներուն լայեր։

Եզրակացութիւնը սա՛ է թէ ծովակալ Թոգո պիտի աշխատի կարել Պալթիկի նաւատորմին անցքը՝ առանց սակայն վտանգելու իր սեփական նաւատորմին կենսական տարերը։ Սակայն Վլատիվոսթոքէ հաստատ հաւաք մը ունի Ծովակալ Բօժտէսթվէնսքի ճարտարութեան վրայ, և կը յուսայ որ պիտի յաջողի ճչդիւ կատարել ա՛յն բանը զոր ծովակալ Թոգո պարտաւորուած է արդիւլ։

Ռուս ժողովուրդը զարձեալ սկսած է անտարբեր դանուիլ կացութեան մասին, ինչպէս սովորաբար կ'ըլլայ Բեթերսպուրգի մէջ ամէն վճռական գործողութեան առաջ։ Բայց իր ոյժը կորնցուցած է հիմա ծովակալ Բօժտէսթվէնսքիի ճարտարութեան մասին առաջնան հրացումը, որով պահ մը մինչեւ իսկ ռուսական անհրաժեշտ յաղթութիւն մը կը գտնուէր։

Բայց տեսնենք Կացութեան մասին ինչ կ'ըսէ Նաւապետ Մահան, որ համաշխարհի համբաւ կը վայելէ ծովային հարցերու մէջ։

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՆԱՒԱՊԵՏ ՄԱՀԱՆ ԾՈՎԱՄԱՐՏԻՆ ՎՐԱՅ

Քօպենրս Ուիրկի ամերիկեան Հանդէսին մէջ վերջերս հրատարակուած Տեսութեամբ մը, ծովային խնդիրներու համբաւաւոր մասնագէտ և Ծովային Տիրապետութեան վրայ Նշանաւոր երկասիրութեան հեղինակ Նաւապետ Մահան, իր կարծիքները կը հաղորդէ ծովային ռազմավարին մօտաւոր դէպքերուն վրայ։ Նաւապետ Մահան կը յայտարարէ թէ ծովակալ Բօժտէսթվէնսքի անմիջապէս ճամբայ պիտի ելնէ, Ֆորմոզայի և Լուսոնի միջեւէն Վլատիվոսթոքէ հանիլ Ճարոնի արեւելեան ճամբով, որովհետեւ այդ ճամբէն բաւական տեղ վտանգիք տեղ մը չունի, մինչեւ որ ճարոնական կղզիներուն հիւսիսային անցքերուն բացերը հանի։ Ռուսերուն համար ամենաբարեւորն է նախ և առաջ Վլատիվոսթոք հանիլ, մարտանաւերը կաղդուրել հոն, և այդ կէսը ծովային գործողութեանց խարխիսը հաստատել, յարձակողական մեծ գործողութեան մը ձեռնարկելէ առաջ։ Նաւապետ Մահան վրայ կը բերէ սակայն թէ մարդարէական ոգիով չէ որ ասպէս կը խօսի, այլ պարզապէս իրերու կարգիք մը, որ արդարեւ կը հանդչի ռազմավարական ուղիղ խորիմի մը վրայ, եթէ լոկ ինդիրը ռազմագիտական տեսակէտով ըմբռնուի, քանի որ արդէն բուն կացութեան վերայ սոսկալի տեղերթիւն մը առնուած չէ։ Մարտանաւերուն մէջ հանքաքուխի պակասութիւնը, կամ նաւերուն վիճակները, ծովային մրրիկները և յարձակումները կրնան վերի վայր շրջել սակէց առաջ Ռուսերուն պարտասած յաստակաձեւը, ա՛յսպէս որ այս մինչեւ նպատաւոր համարուած յաստակաձեւ մը կրնայ չյարմարիլ վաղուան պարագաներուն։

Ցիշեալ ճարտուն Ռուսերուն նպաստաւոր ըլլալը կ'ապացուցուի նաև սա՝ պարագայն թէ այն հարաւային նեղուցները՝ որոնցմէ դուրս եկնելով Ճարոնցիք յանկարծ կրնան յարձակմամբ մը յաջողութեան յոյս ունենալ, ամէնքն ալ խիստ շատ հեռի են հայրենի նաւահանգիստներէն, և թէ Ճարոնցիներուն համար հաստատան յաջողութիւն մը չատ աւելի կը յարմարի ընդհարում մը գլխաւոր կղզիները իրարմէ բաժնող ջրանցներուն բացերը, և հետեւաբար անոնց գործին աւելի կը յարմարի այդ մասերուն մէջ սպասել Ռուսերուն։ Բայց Մահան ըստրովին անհաստատան չի համարեր նաև սա՝ պարագան թէ Ճարոնցիք Ֆորմոզայի Բէլոնկ նաւահանգիստն կամ ուրիշ հարաւային ծովային կէտ մը ի հարկին հաստատան կոխ մը կրնան ծրագրած ըլլալ։ Նաւապետ Մահան բոլորովին անհաստատան կը կարծէ անոնց ենթադրութիւնը թէ Ռուսք Բօրէյայի նեղուցին ճամբով Վլատիվոսթոք երթալ պիտի աշխատին Ճարոնական վատնդալի ծովէն անցնելով։

Ճարոնցիք ինչ կ'ընեն և ինչ ընել ուզած են.— Նաւապետ Մահան այս հարցումին կը պատասխանէ թէ զայդ միայն Թոգո դիտէ, ա՛յդ ծովային և պատերազմական փորձառու մարդը, որ բազմապատիկ ամիսներէ ի վեր քաջարար կուռեցաւ ու յաղթեց, և իր յաղթութեանց շնորհիւ ոգեւորուած ու խանդավառ ուժեր ունի իր տրամադրութեան տակ։ Հետեւաբար, հին աշխարհի մէջ ոչ օր ի վիճակի է գալիքը դուշակելու։ Ամէն բանէ առաջ Թոգո խորհած պէտք է ըլլայ թէ իր Նաւատորմը պէտք է խնայէ մինչեւ վճռական մեծ հարուածին օրը։ Ինք չի խորհիր տարտական մասնագէտներուն պէս թէ, որովհետեւ իր չորս զրահաւորներուն դէմ հակառակորդը եօթը զրահաւոր պիտի հանէ, ուստի իրեն համար ասոնց գործողութեան հնարաւորութիւն չի մնար։ Ան պիտի աշխատի օգտուիլ իր բոլոր առաւելութիւններէն ո՛ւր որ ասիթը ներկայանայ, և թարփիկանաձեւներու իր բազմաթիւ տարիքը և բազմաթիւ յածանաւերը առաջին անգամ գործի պիտի մղէ։ Նաւապետ Մահանի կարծիքով պէտք չէ ենթադրել թէ անիկա կ'ուզէ ծովամարտը յետաձգել, թէ իր նաւատորմին յետաքանները պիտի քաշուի, և պաշտպանողական պատերազմի մը եղանակը միայն պիտի մղէ յարձակողական կռիւը, երբ ասիթը ներկայանայ։ Ծովակալ Թոգո իր նաւաղներուն վրայ այն ասպիսան վստահ է որ կրնայ զանոնք մղել ամենադժուարին գործերու և անձնանուէր զոհաբերութեան։ Եթէ տեսնէ որ իր փրկութիւնը մօտ առ մօտ կռիւին մէջ է, այն ատեն նպատաւոր վայրկեանը պիտի չկորսնցնէ և ամենաբուռն նաւային մենամարտի մը մէջ պիտի կռուի ծովային տիրապետութեան համար։ Որովհետեւ արդնթացը ինքէ, ամէն բան իր ձեռքին մէջ է.— Կռիւը փնտռել կամ խուսափիլ։ Բօժտէսթվէնսքի չի կրնար իր օձիքը ազատել փախչելով, այլ պէտք է ընդունի Թոգոյին ընտրած կացութիւնը, ինչպէս որ ճարոնցի ծովակալը յարմար կը տեսնէ։ Որովհետեւ Թոգոյի սրտամարտերով կը հասնի անոր նպատակին, և վա՛յ Բօժտէսթվէնսքիի, եթէ առանց կռուելու փախչիլ ուզէ։ Ծովակալ Թոգոյի երբ տեսնէ տեղ մը որ Ռուսերուն կացութիւնը գէշ է, անոնց նաւերուն իրարմէ հեռու զանուած ըլլալուն պատճառաւ, իր բոլոր խոչոր մարտանաւերուն ուժովը պիտի ելնայ անոնց վրայ, և չատ կարելի է որ չնախատեսած պարագայով մը ռուսական նաւախումբերը իրարմէ անջատուած ըլլան։ Եւ այս տեսակ կացութիւն մը կրնայ պատահիլ Ռուսերուն Հօն-Բոյէ մինչեւ Վլատիվոսթոք իրենց երկար անցքին մէջոցին, և Թոգոյի պէս ծովակալի մը հրամանատութեան ներքեւ Ճարոնցիք անտարակոյս կրնան յաղթութեան նոր գոփնիներ ապահովել իրենց համար, եթէ նոյն իսկ բոլոր սչխարհի մասնագէտները երկու հակառակորդներուն թեր ու դէմ ուժերը չափելով՝ Ճարոնցիներուն յանձնարարին զգուշաւոր և յաղթական ընթացքի մը հետեւիլ իրենց թուական ատենութիւնը աչքի առջեւ ունենալով։ Ճարոնցիք այս խրատներուն պէտք չունին եթէ առիթը իրենց նպաստաւոր դանուին։ Այլապէս Նաւապետ Մահան։

Եթէ Մահանի գուշակութիւնը ճիշդ է և Թոգո կէս ճամբու վրայ պիտի յարձակի Ռուսերուն վրայ, ըսել է թէ Ճարոնցիք Ռուսերուն գուշահնական գծով կ'երթան, յարմար ժամանակին սպասելով իրենց յարձակողականին համար։ Եթէ ուղեւորութեան միջոցին յարձակման բանաւորութիւն մը ներկայանայ, Թոգոյ պիտի երեւայ սա-

պարկէնն վրայ, և մոտնակի առաւելագոյնութեամբ հակառակորդին նաւախումբին վրայ պիտի իյնայ։ Ամէնէ կը հետեւի թէ Թոգոյ ուրեմն հիմա իր ղրկիսաւոր կայանը բնարած է հարաւի մէջ, որով Քէլոնկի առջեւ գտնուած ըլլալու ենթադրութիւնը հաւանականութիւն կը գտնէ։ Անկէց ինք ալ Բօժտէսթվէնսքիի հետ բաց ծով պիտի ելնէ գաղտնարար, և պիտի աշխատի չարաւնակ չմնան մէջ ըլլալ հակառակորդին հետ, առանց վերջինին կասկիլ տալու թէ միայը ինչ է։

Այսպիսի Թոգոյական ռազմագիտութիւն մը արդարեւ արդի ծովային պատերազմին մէջ ամէնէն գժուարին գործն է, և ծովային աշխարհ, զինուորական չրջանակները, ինչպէս նաեւ բոլոր հետաքրքիրները իրաւունք ունին իրար անցնելու, աչքերնին չարս բանալու, թէ ծովակալ Թոգոյ ինչպէս պիտի կատարէ այս գործողութիւնները։

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԴԱՐՁԵԱԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԶԷՆՈԲԻՈՊԵԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՆՈՐ ՄՏԱՀՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թօքիոյի մէջ նորէն սկսաւ գրգռութիւնը ա՛յն լուրին վրայ թէ Բօժտէսթվէնսքի դարձեալ Հօն-Բոյի ֆրանսական ծովամոյրը քաշուած է, և Ճարոնցիք այս դաշտերը հիմա իրենց նոր ապայոյց մը կը նկատեն Ֆրանսայի գործակցութեան կամ մեղակցութեան։ Միտքերը ա՛յն ասպիսան տաքցած են Թօքիոյի մէջ որ Ճարոնի յառաջդիմական կուսակցութեան մամուխումը յայտարարութիւն մը հրատարակած է, որով կը հաստատուի թէ Ֆրանսա կրնայ այսուհետեւ նկատուիլ իբրեւ պատերազմիկ մը Ճարոնի դէմ։ Միւս կողմէ Սպկիօնի հեռագիրները կ'ըսեն թէ Բօժտէսթվէնսքի Հօն-Բոյի մէջ չէ կեցած, իրաւ է որ դարձաւ հոն, բայց իսկոյն նորէն ճամբայ ելաւ դէպի հիւսիս։

Բայց ինչ որ խնդիրը կրնայ հնճռուտել, սա՛ է թէ Բեթերսպուրգի մէջ ամենայն համարձակութեամբ կը կարծեն թէ Բօժտէսթվէնսքի Ֆրանսայի չէգոքութիւնը բռնարարած չըլլար ֆրանսական դաշինքային ջուրերը դառնալով կամ այցելելով։ Այս դառնալու եղանակը կրնայ գործադրուիլ մէջ չփոթութիւններ յարուցանել վերջի վերջոյ։ Կա՛մ այն է որ Ֆրանսա Բօժտէսթվէնսքիի հետ տարբեր կերպով պիտի վարուի, կամ իր զինակցութեան բերմամբ քաղաքավարական պարտաւորութիւնները ծայրայեղութեան տանելով, պիտի ուրուի Ճարոնի հետ գէշ կերպով։ Ռուսերուն տարօրինակ վարդապետութիւնը ա՛ն է թէ Բօժտէսթվէնսքի կրնայ քանիցս Հոն-Բոյ երթալ, և այս յաջորդական դարձերը ֆրանսական այդ խարխիսի մը վերածած չեն ըլլար։ Ամէնէն տարբերական ոգեմութիւնը բացարձակապէս կը հակասէ այս տեսութեան, և կ'երեւի թէ Ռուսք կանոնաւորապէս կը խաղան ա՛նպիսիներու դերը որոնք չեն հասկնար որոնք ագիտութեամբ կը մեղանչեն, բայց իրականին մէջ պատուակամապէս օգուտ կը քաղեն այդ կարծեցեալ անհասկացողութենէն և այդ կարծեցեալ ագիտութենէն, կ'ըսէ Էնսէբանսաս Պէյ։

ՁԱՐԸ ԵՒ ՐՈՒԶՎԷԼԹ

Ուաշինկթընի նորընտիր ռուս դեսպան Պաուն Ռոզէն իր յանձնարարագրերէն զատ Զարին ինքնագիր նամակն ալ պիտի մատուցանէ Բուզվէլթ նախագահին, իբրեւ պատասխան Բուզվէլթի ինքնագիր նամակին, զոր Սամբիկեան դեսպան Մէյէր մատուցած էր Զարին։ Բուզվէլթ այդ նամակին մէջ փափաք կը յայտնէր խաղաղութեան վերահաստատութեան համար, և կերպով մը ճամբայ կը բանար Ռուսիոյ առջեւ, եթէ կը փափաքի միջնորդութեան կամ ուրիշ միջոցի մը, վերջ տալու համար ազետալի պատերազմին։

ՕՔՈՒՄԱ ԿՈՄԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ճարոնի նախարդ վարչապետ և մեծանուն պետական մարդ Կոմս Օքումա յայտարարեց տեսակցութեան մը պահուն թէ, Հնդկաչինի ծովածոցերուն մէջ ռուսական նաւախումբերուն ներկայութիւնը խիստ տագնապալից կացութիւն մը կը ստեղծէր։ Ֆրանսայի հետ հին և մտերմական յարաբերութեանց յիշատակն է միայն որ Ճարոնցիներուն համեմատական հանդարտութիւն մը պահել կուտայ։ Եթէ Հնդկաչին սեփականութիւնը ըլլար ա՛յնպիսի Տէրութեան մը որուն հետ Ճարոն նըշաւոր բարեկամական յարաբերութիւններ ունենար, ժողովրդային զրգռումը արդէն իսկ ծայրայեղ միջոցներու պարտադրած պիտի ըլլար կառավարութիւնը։ Ճարոն խիստ մտահոգութեան մէջ է։ Կը յուսանք թէ Ֆրանսա կը բարեկ զերք մը պիտի բռնէ, տալ թէ ոչ՝ Ճարոնի ժողովրդային հոսանքը անդիմադրելի պիտի ըլլայ։ Օքումա Կոմս կը հաստատեց թէ Ֆրանսա կ'աշխատի չափով մը չեզոքապարտ թողուլ իր զինակիցը, բայց զգեսել կուտայ թէ արդի դէպքերը ամբողջ աշխարհի քաղաքականութեան հետ կը կապուին։ Ռուսի ռազմական ոեղութիւնները կրնան վերջ ի վերջոյ Ֆրանսան մանր չվնասելու մտքով Ճարոնի դէմ գործել։ Արդարեւ, Ֆրանսա շատ բարդ խնդիրներ ունի կարգադրելիք Մարոքի և Ծ. Արեւելքի մէջ միանգամայն։

Ֆրանսայի դէմ Ճարոնցիներուն մէջ սիրող ծայրայեղ զրգռութեան վրայ պիտի վերջ, կոմս Օքումա կը քանի հաշուութեան հնարաւոր հաստատութիւններ։ Կը հաստատայ թէ Ճարոնցիներուն պահանջումները պիտի աւելնան պատերազմին մեծաղոյն սեւեռութեան հետ համեմատաբար։ Ճարոն յաղթական է։ Պէտք չունի հաշուութեան մը կարելիութեան վրայ խորհելու մինչեւ որ Ռուսիա պարտութիւն չմոսամանի։ Ճարոն պիտի մերժէ հաշուութեան ոեւէ առաջարկութիւն, որ զնեղադարի մը նմանի միայն, և թոյլ տայ Ռուսիոյ վրէժխնդրութեան մը վրայ խորհիլ իր վնասուրական ուժերը վերակազմելէ վերջ։ Ճարոն պէտք է ըլլայ խաղաղութեան իրաւարարը Ծ. Արեւելքի մէջ։ Պիտի չդոհանայ միմիայն ուրեւելով Քօրէայի, գրաւելով Լիաօ-Մունի թերակղզին Բորթ Արթուրով ու Տալնիով և Սախալին կղզիով։ Այլ պէտք է նաեւ որ, եթէ Վլատիվոսթոք Ռուսիոյ մնայ, առեւտրական պարզ նաւահանգիստ մը ըլլայ միայն, ուստ տիրապետութիւնը դադրի հոն, և իր տիրապետութեան վերջին սահմանը փակուի Ամուր գետին աջ եզերքով, ինչպէս էր Նիքոլա Ա. կայսեր օրով։

Սեղմաւորական տեսակէտով, Ճարոն պատերազմին ոգուած չէ։ Կռիւը պիտի չարունակէ մինչեւ որ իր բոլոր միտքը դրածները կատարուին։ Կոմս Օքումա վերջացնելով կը յայտարարէ թէ Ծ. Արեւելքի մէջ, ռուսական դրութեան առումը պատճառ եղաւ թէ՛ իր տարբերութեան և թէ միւսներուն ատենի ստանալիք մը եղաւ. Ճարոնի համար։ Երբ ռուսական տիրապետութիւնը վերահաստատուի իր արդար սահմաններուն մէջ, Ռուսիա և Ճարոն իրարու հետ մտերմական յարաբերութիւններ միայն պիտի ունենան, և Ճարոն տիրով պիտի ըլլայ Ռուսիոյ անկեղծ բարեկամ մը։

ՐՈԺՏԷՍԹՎԷՆՍԲԻԻ ՎՐԱՅ ԴՈՎԵՏՍ ՄԸ

Տիլլի Քրօնիկի հետեւեալը կը հեռագրէն Հօնկ-Քօնկէն. — Ֆրանսացիներուն բանտին նայելով, ծովակալ Բօժտէսթվէնսքի անարդ պետ մըն է։ Բրնաւ չնեբեր ոեւէ անհոգութիւն իր մարդոց կողմէ։ Ծովակալին մարտանաւը այցելող Ֆրանսայի մը կը պատմէ թէ Բօժտէսթվէնսքի անհնազանդ սպայ մը պատժեց երեք օրուան աչխատութեան դատապարտելով զայն հնոցսենեակի մէջ։ Ամէն մարդ կը սոսկայ ծովակալէն, բայց կը հիանան և կը վստահին անոր վրայ։ Ռուս սպաները հաստատած են որ Բօժտէսթվէնսքիի չնորհիւ պիտի կարողանան չափուիլ Ճարոնցիներուն հետ, և անհամբեր ճակատամարտին կը սպասեն, որ պիտի յեղաշրջէ Պատերազմին երեսները։

Պանքօքի (Սիամ) ամերիկեան դեսպանը Մայիս 11ին Բամրանքի ծովածոցէն 24 մղոն դէպի հիւսիս 14 ռուսական մարտանաւեր տեսաւ։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԳԵՐՄԱՆ ԳԱՀԱԺԱՌԱՆԳԻՆ Ա. ՄԱՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ. — Էֆօ տը Բաուի կը պատմէ թէ խաղաղական կառավարութիւնը մասնաւորապէս դիմում մը ըրաւ Ֆրանսական կառավարութեան թէ գերման գահաժառանգին ամուսնութեան առթիւ Ֆրանսական պատուիրակութեան մը առաքումը մեծապէս պիտի դիւրացնէ երկու Տէրութեանց յարաբերութիւններուն վիճակը Մարոքեան խնդրոյն առթիւ։ Իտալիա հաղկցաց նաեւ թէ ի հարկին ինք ալ պատրաստ է իր ծառայութիւնը մատուցանելու այս մասին, բայց թէ իր կարծիքը ա՛ն է որ Կայսեր հանդէպ Ֆրանսական քաղաքավարութիւն մը իրերը պիտի կրնայ հարթել։

ՎԻԼՀԵԼՄ ԿԱՅՍՐ ՄԷՋ. — Էֆօ տը Բաուի մէջ հետեւեալը կը կարդանք.— Կայսեր մասնաւոր հրաւէրին վրայ Պերլինէն Մէջ փութացին Վարչապետ Պիւլով կոմս, պատերազմական, ներքին, և երկաթուղիի նախարարները, իրենց տեղեկագիրները մատուցանելու համար։ Այս յանկարծական որոշման նպատակը յայտնի չէ, և զանազան մեկնութիւններ կը արուին Ֆրանսայի մէջ։

ԿՐՕՆԲԻ ԹՐԸՄԲԷ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՄԷՋ.— Տարօրինակ լուր մը կը հասնի Բիրբընի Մօրկանի հայրենիքէն։ Բարիզի Թրրսթին նախագահ միլիառատէր Մր. Ռաքֆիլլեր կ'առաջարկէ Եկեղեցիի Թրբսթ մը կազմել ճիշդ քարիւղի Թրբսթին սկզբունքներուն վրայ, մրցակից կրօնքներուն դիրքը ամրապնդելու նպատակաւ։ Կը յայտարարէ թէ ինք պատրաստ է հարկ եղած դրամագլուխը հայթայթել այս գործողութեան համար։

ԳԵՐՄԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՖԱՍԻ ՄԷՋ. — Կոմս Թաֆէնպախի գլխաւորութեամբ գերման պատուիրակութիւնը Մարոքի մայրաքաղաքը ժամանեց Եշ, առաւօտ։ Պաշտօնական մուտքը յոյժ պատկառելի տեսարան մը եղաւ։ Պատերազմական նախարարը, արքունի արարողապետը, բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, և Մարոքեան բանակին զբաղեալ տարերը, ամէնքն ալ ձիաւոր, դիմաւորեցին և ողջունեցին կոմս Թաֆէնպախը և մայրաքաղաք առաջնորդեցին զայն մեծաշուք հանդիսաւորութեամբ։ Մարոքեան զօրքերը և մօտակայ գեղերուն վերաբերեալ բնիկները մայրաքաղաքէն դուրս Գերման Պատուիրակութեան բանակեցուցին բնակարան կարգաւ։ Չարուած էին մինչեւ Մարոքի երկրական նախարարին ապարանքը, Էմիրին պատասխան մատ։ Գերման պատուիրակութիւնը պիտի օթեւանի ներքին գործոց այդ պաշտօնատարանին մէջ։ Էմիրը իր պարատին աչառարտներուն մէկէն կը դիտէր Գերմանացոց մուտքը, և քիչ յետոյ գերման փոխ հիւպատոս Հէր Ֆոսէլի մեջտեղ իր ողջոյնները հաղորդեց Պատուիրակութեան։ Պատուիրակութեան ժամանումէն քիչ վերջը արարքին, պատերազմական նախարարները և ուրիշ քանի մը պետական պաշտօնատարներ Թաֆէնպախի այցելեցին Էմիրին բարեւները հաղորդելու համար։

ԿՈՎԿԱՍԷ կը գրեն. — Ցվղիսի մէջ լուր առնուած է թէ Բեթերսպուրգի բարձրագոյն շրջանակներուն մէջ արդէն վճռուեր է որ Կովկասի թափար և պարսկի հանքայնքներուն պիտի վերադարձուին իրենց հոգեւորական կալուածներն և հոգեւորական ու բարեգործական հաստատութեանց դրամագլուխները, զորոնք այսուհետեւ պիտի մատակարարեն նոյն հանքայնքներուն հոգեւորական մարմինները։ Ակէ գան, նոյն հանքայնքներուն մէջ ծագած ժառանգական գործերը այսուհետեւ պիտի քննուին և որոշուին իրենց կրօնական օրէնքին համեմատ և ո՛չ թէ ռուսական քաղաքային օրէնքին համեմատ։ Այս լուրը մեծ տրտմութիւն կը պատճառէ բովանդակ Կովկասի թափար և պարսկի հանքայնքներուն։

*** Նուխիի Ապտուլ-Մաժիտ-Ճալիլօղլու-Մուսթաֆայէվ Տփղիսի մէջ լրագիր մը պիտի հրատարակէ ռուսերէն ու թաթարերէն կամ արեւելեան թուրքերէն լեզուներով, Վոսքոտ և Կիւճ— Զաաճ անուններով։ Վոսքոտ ռուսերէն Արեւելք կը նշանակէ և նոյն բառը թաթարերէն կիւն Զիտան կը թարգմանուի։

*** Սպրիլ 22ին Տփղիս ժամաներ է փոխարքային օդանաւն Սալթան Գըրբմ-Կիրայ, և ընդունուեր է բազմաթիւ պաշտօնական անձերու և անձնական բարեկամներու կողմէ։ Զատկի օրը՝ երբ Բեթերսպուրգի Էր՝ Գրբրմ-Կիրայ խնդակցական հեռագիր ղրկեր է Տրփղիս թաթար և պարսկի հոգեւորական նոյն համայնքներուն։ Ակէ գան, նոյն համայնքներուն մէջ ծագած ժառանգական գործերը այսուհետեւ պիտի քննուին և որոշուին իրենց կրօնական օրէնքին համեմատ և ո՛չ թէ ռուսական քաղաքային օրէնքին համեմատ։ Այս լուրը մեծ տրտմութիւն կը պատճառէ բովանդակ Կովկասի թաթար և պարսկի համայնքներուն։

*** Նուխիի Ապտուլ-Մաժիտ-Ճալիլօղլու-Մուսթաֆայէվ Տփղիսի մէջ լրագիր մը պիտի հրատարակէ ռուսերէն ու թաթարերէն կամ արեւելեան թուրքերէն լեզուներով, Վոսքոտ և Կիւճ— Զաաճ անուններով։ Վոսքոտ ռուսերէն Արեւելք կը նշանակէ և նոյն բառը թաթարերէն կիւն Զիտան կը թարգմանուի։

*** Սպրիլ 22ին Տփղիս ժամաներ է փոխարքային օդանաւն Սալթան Գըրբմ-Կիրայ, և ընդունուեր է բազմաթիւ պաշտօնական անձերու և անձնական բարեկամներու կողմէ։ Զատկի օրը՝ երբ Բեթերսպուրգի Էր՝ Գրբրմ-Կիրայ խնդակցական հեռագիր ղրկեր է Տրփղիս թաթար և պարսկի հոգեւորական նոյն համայնքներուն։ Ակէ գան, նոյն համայնքներուն մէջ ծագած ժառանգական գործերը այսուհետեւ պիտի քննուին և որոշուին իրենց կրօնական օրէնքին համեմատ

բար Թօկօ ծովակալին մինչև հիմա ճակատամարտի չձեռնարկելու պատճառը այն է թէ ռուսական նաւային զօրաբանց մասին տակաւին տեղեկութիւն չէր ստացած։

ԲԱՐԻԶ.—Բեգերպուրկէն կը հաղորդեն թէ ծովային նախարարութիւնը լուր չունի Թիմէսթվէնսքի ծովակալէն և անոր դիրքին ու ծրագիրներուն վրայ բնաւ տեղեկութիւն չկայ։ Բաժէսթվէնսքիի և Նեպոկաթովի նաւային միացեալ այժերուն մեկնումը յապաղեցաւ իրողութեամբ թէ երրորդ նաւաբաժինը նորոգութեան և քիչ մը հանգիստի պէտք ունէր, բայց քիչ վերջը դէպ ի Վլատիվոստոք ճամբայ ելաւ։ Անոնց հետևելիք ճամբան դեռ յայտնի չէ։

ԼՈՆՏՈՆ,—Սեպտեմբեր Նիւզի Մինկաւորի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Մինկաւորը հասաւ Հօնկոնգ չոգենաւը, որուն մարդիկը իմաց տուին որ Բրիջաբթի օր առտուան ժամը 4ին Վարէյա հրամանդանէն 125 մղոն հեռու դէպի արեւելք տեսան Պալթիկի ռուս նաւատորմին վերաբերող 42 մարտանաւ։ Ռիւզէրի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Պալթիկի նաւատորմին դիրքին վերաբերեալ տեսութիւններէն և ռուս տորմիղին դէպ ի հիւսիս կատարած հետազօտութիւններէն կը հետևցուի թէ դէպ ի Փորմոզայի նեղուցը կ'երթայ։ Ռուս նաւատորմին պաշար տանող 150 յինական առագաստանաւեր տեսնուեցան Սայկոնի բացերը երեքշաբթի օր, Սէն Ժոզ հրամանդանէն 20 մղոն հեռու։

ԲԱՐԻԶ.—Սայկոնէ կը հեռագրուի Հավասի թէ Բաժէսթվէնսքիի և Նեպոկաթովի նաւաբաժինները ամսոյս 8ին միացան իրարու, չէզոք Ջուրերէն դուրս։ Ռուս մարտանաւերը ամսոյս 14ին դէպ արեւելք սկսան ընթանալ։ Օլեկ հիւանդարան նաւը Շանկայ պիտի երթայ։ Ծովակալ Ժենքիէր զոհացուցիչ տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Անամի հեղերքին վրայիր կատարած քննութեանց մասին։

ԼՈՆՏՈՆ.—Անգլիական Լոյտ չոգենաւային ընկերութիւնը հեռագիր մը ստացաւ Սինկաբուրէ ամսոյս 18 թուով թէ Սեկովիա չոգենաւը Պալթիկի նաւատորմին 42 մարտանաւի հանդիպեցաւ Վարէյա հրամանդանին մօտ, Հոնկ Քոյէ ծովախորէն 42 մղոն հեռու դէպ հիւսիս։ Այս մարտանաւերը յամրաբար կ'երթային դէպ ի հիւսիս։

— Բեթերպուրկէն առնուած հեռագրի մը նայելով, Ռուս կառավարութիւնը ծանուցեր է Տանրմարքայի կառավարութեան թէ ռուսական 4րդ նաւաբաժինը յունիս 1ին Պէլթի նեղուցէն պիտի անցնի։

— Անգլիական լրագիրներու Բեթերպուրգի թղթակիցները կ'ըսեն թէ զրոյց կայ որ ծովակալ Բաժէսթվէնսքի ապիքի ծանր հիւանդութեան մը ենթարկուած ըլլալով, անկարելի կ'ըլլայ իրեն վարել Պալթիկի տորմիղին հրամատարութիւնը, և իր տեղ ուրիշ մը պիտի կարգուի իբր վերին հրամատար նոյն տորմիղին։ Անգլիացի թղթակիցները կ'ըսեն որ գրեթէ որոշուած է ծովակալ Պիրիլէվը ղրկել իբր յաջորդ Բաժէսթվէնսքիի։ Այս լուրը դեռ չէ հաստատուած Բեթերպուրգէ։ Բայց Անգլիացի թղթակիցները իբր հաստատութիւն իրենց տուած լուրին, կ'ըսեն թէ որոշուած է ծովակալ Սքրիպլովը յաջորդ կարգել ծովակալ Պիրիլէվի։

ԲԱՐԻԶ.— Էֆօ տը Բաուի կը հաստատէ ծովակալ Բաժէսթվէնսքիի հիւանդութեան լուրը, և կ'ըսէ որ Պալթիկի ռուս նաւատորմին վերին հրամատարը հեռագրեր է Բեթերպուրգի թէ նաւատորմին բոլոր մարդիկը չատ ուրախ են բաց ի իրմէ։ Ծովակալը կ'ըսէ թէ ա՛ր.ինքան հիւանդ է որ չի կրնար նոյն իսկ ծովակալի մարտանաւին շրջանը ընել։

ԲԵԹԵՐՍԳՈՒՐԿ.— Ռուս Հեռագրական Գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ Զարը այս առտու ունկընդրութեան ընդունեց Պալթիկի ամրութեանց վերին հրամատար ծովակալ Պիրիլէվը, զոր յատկապէս իր մօտ կանչած էր։ Լրագիրները կ'ըսեն թէ ծովակալ Պիրիլէվի ունկընդրութեան ընդունելիքը ցոյց կուտայ որ ծովակալը աւելի բարձր պաշտօնի մը պիտի կոչուի. սակայն ոչ է խօսք չկայ թէ պիտի յաջողէ ծովակալ Բաժէսթվէնսքիի։

— Մանչուրիայէ հասած վերջին լուրերը կ'ըսեն թէ ժամտախտ ծագած է ռուս բանակին մէջ։ Հիւանդութեան դէմ միջոցներ ձեռք առնելու համար բժիշկ և մեծաքանակ դեղ ղրկուցաւ դէպի Մանչուրիա, և ազգու հրամաններ արուեցան ժամտախտին տարածումը արգիլելու համար։

ՊԷՐԼԻՆ.— Մակէտոնիայէ Զալբուցկի Բեգերպուրգէն պաշտօնապէս կ'իմանայ թէ Ռուսիա ամբողջ ոյժը պիտի գործածէ՝ Թող չտալու համար որ Ճարոնցիք հաստատուին ասիական ցամաքին վրայ։ Ճարոնցիք պէտք է վտարուին Մանչուրիայէն և Բորէայէն. մինչև որ իր այդ նպատակը չիրագործուի, Ռուսիա հաշտութիւն պիտի չինքէ։

ԼՈՆՏՈՆ.— Զօր. Օքուի բանակեղէն Ութիէրի թղթակիցը ամսոյս 14 թիւով կը տեղեկացնէ.— Երկու-Թուղիի դիծը մինչև Թիլնկ նորոգուեցաւ։ Առաջմէայ կամուրջներ հաստատուեցան քանդուած կամուրջներուն տեղ։ Փոքր պնդութեամբ առաջ կը տարուի Թիլնկի հիւսիսակողմը գտնուող երկաթուղի դիծին նորոգութիւնը։ Հազարաւոր առագաստանաւեր Լիաօ գետին վրայ երթևեկելով Թիլնկ կը բերեն Նիուչուանկ ամբարուած պաշարները։

— Թոքիոյէ լուր կը տրուի թէ կէնսան ցամաք հանուեցան 33,000 զօրք, 40 թնդանօթ և ռազմանիթ ու պաշար, երկու յանանաւի և 5 թորվիլանաւերի պաշտպանութեան տակ։ Թօքիոյէ հրաման տրուեցաւ Մարէշալ Օեամայի որ բան կարելւոյն չուտով ձեռնարկէ Վլատիվոստոքի պաշարման գործողութեանց։ Հետևաբար թէ՛ հիւսիսային Քորէայի և թէ Մանչուրիոյ մէջ մօտերս կարեւոր դէպքերու կ'ըսպասուի։ Մուքտէնէ կը հեռագրուի թէ Մարէշալ Օեամա բազմաթիւ հետևակազօրք, հեծելազօրք և հրետանի ղրկեց դէպի Քիրին, ուժգին յարձակում մը գործելու համար Ռուսաց ձախ կողին դէմ։ Մարէշալ Օեամա այս գործողութեան կը ձեռնարկէ որպէս զի նահանջող ռուս բանակին, և այսպէս զիրանան Վլատիվոստոքը պաշարելու գացող բանակին գործողութիւնները։ Մանչուրիոյ Ռուս բանակին վրայ 60,000 հոգի աւելցած է Մուքտէնի ճակատամարտէն ի վեր։

ԲԱՐԻԶ.—Մարզել չոգենաւը որ Լիզպոնա կ'երթար, բոլորովին ընկղմեցաւ։ Ոչ ոք ազատուեցաւ։

ՄԱՏՐԻՏ.—Կ'ըսուի թէ սպանիական պատերազմութիւնը հրաման ստացեր է՝ Մարոքի կառավարութեան մօտ այժ տալու Ֆրանսայի առաջարկութեանց։

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԷՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ Խորհուրդը երէկ գումարուեցաւ Դալաթիոյ Խորհրդարանին մէջ։ 1.— Խորհրդոյ հրաւէրին համաձայն Լեւոն էֆ. Գարակէօզեան եւս յայտնագրած էր իր կարծիքը կրթ. ծրագրին բարեփոխութեան խնդրոյն նկատմամբ և միասին ներկայացուցած էր Մանկապարտէզի կազմութեան վերաբերեալ ծրագիր մը։ Խորհուրդը կարգաց զայն և ձեռք առնելով կրթ. ծրագրին բարեփոխման խնդիրը, խորհրդակցութիւններ կատարեց իւրաքանչիւր դասընթացքի մէջ ուսանելի ուսմանց ճիւղի առարկաներուն և անոնց ստանձնաւոր ընդլայնման եղանակին վրայ, և այս խորհրդակցութեանց շարունակութիւնը թողուեցաւ յաջորդ նստին։ 2.— Զարդարեան եղբարց կողմէ Խորհրդոյ ներկայացուցած էր Միրզան էֆ. Յովհաննէսեանի պատրաստած քրանսերէն լեզուի մէկ քերականը։ Խորհուրդը արժան դատեց կանոնական քննութեան ենթարկել նոյն գործը և յետոյ անօրինել կարեւորը։

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ Խորհուրդը երէկ գումարուեցաւ Պատրիարքարանի մէջ նախագահութեամբ Փոխանորդ Սրբազանին և զբաղեցաւ մէկ քանի ամուսնական խնդիրներով։ Խորհրդոյ ներկայացաւ դարձեալ ուսուցչուհի Տիկին Ե. Նազգաչեան որ կը դանդատէր թէ հակառակ Խորհուրդին իր ամուսնին Բիւզանդի ուղղած յորդորներուն և գոյացուցած առերեւոյթ հաշտութեան, ամուսինը նոյն օրէն իսկ դարձեալ մերժած էր առն գալ և նոր անօրինութիւն մը կը խնդրէր։ Խորհուրդը որոշեց այս անգամ պէտք եղածը անօրինել յիշեալ Բիւզանդի մասին։ Իսկ Բեբայէն դերձակ մը Լեւոն էֆ. Պալթազար բողոքած է Դատաստանական Խորհուրդին, իր ամուսնին Տիկ. Քրիսթիկի դէմ, առարկելով թէ կինը չափէն աւելի նախանձոտ է, որով միշտ անհամաձայնութիւնը և վէճը անպակաս են առնէն։

ԸՆԴՀ. ՀԱՑՈՑ Ս. Հայրապետին կողմէ Բեգերպուրկ ղրկուած պատգամաւորներէն Տ. Մեսրոպ վրդ. Տ. Մովսէսեան ներկայացուցած է նաեւ Կոմսուհի Վորոնցով Տաչքովի, և անոր մատուցած է Պ. Աղեքսանդր Երիցեանցի ռուսերէն հրատարակած թղթակցութիւնները որոնք տեղի ունեցած են Ներսէս Ե. Կաթողիկոսին և Վորոնցով իշխաններուն միջեւ, համբաւաւոր Վորոնցով իշխանին Կովկասի Փոխարքայութեան պահուն։ Կոմսուհին շնորհակալութիւն յայտնելով, Տ. Մեսրոպ վրդ.-ին նուիրած է հանգուցեալ մեծանուն Փոխարքային՝ Վորոնցով իշխանին՝ փորագիր մեծ կենդանագիրը, շքեղ շրջանակի մէջ։ Խօսակցութեան միջոցին, Կոմսուհին յայտնած է նաեւ որ ինք մասնիր է անձամբ Ս. Էջմիածին երթալ և այն հինաւուրց սրբավայրը այցելել։ Տ. Մեսրոպ վրդ., Բեգերպուրգէն էջմիածին մեկնելէ առաջ, ներկայացած է Սալդան Գրիբոյեդովային, որ Կովկասի Փոխարքայական քաղաքացիական գլուխն կարգուած է, և շնորհաւորեր է անոր պաշտօնը, և Հայոց փակուած դպրոցներուն վրայ խօսած են։ Տ. Մեսրոպ վրդ. Բեթերպուրգի մէջ հրատարակած է «Ս. Էջմիածին և Հայոց հնագոյն եկեղեցիները» անունով պատկերազարդ գրքոյկ մը երեք լեզուներով, հայերէն, ռուսերէն և գերմաներէն։ Գրքոյկին մէջ կան Զուարթնոց եկեղեցիին աւերակներուն, Ս. Էջմիածնի վանքերուն և մէկ քանի եկեղեցիներու պատկերները։

ԿԵՍԱՐԻՈՅ Ս. Առաջնորդին հրամանով Տ. Սմբատ վրդ. Զատկի առթիւ այցելած է Էֆիզէրէի եկեղեցին, որ Ս. Պատարագ մատուցած և թուրքերէն լեզուաւ քարոզ մը խօսած է։

Տ. ՎԱՐԴԱՆ ՎՐԴ. ԲՐՈՒՍՈՐՈՆԵԱՆ, Հիւանդանոցի հոգեւոր հովիւը, վաղը հոկտեմբերեան Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ Գումգապուի դրսի Ս. Յարութիւն եկեղեցիին մէջ, թաղին նախկին քարոզիչ հանգուցեալ Տ. Աբրահամ եպս. Մամիկոնեանի հոգւոյն համար։

ԿԻՍՏԻԿ-ՓԱՇԱՅԻ նախկին տեսուչ կարապետ էֆ. Տէմիրեան յայտնած է բարձրագոյն հրամանաւ արտօնութիւն ձեռք բերել Գումգապուի և Կէտիկ-Փաշայի միջև գիշերօթիկ և ցերեկեայ լեզուաբանական երկսեռ վարժարան մը հաստատելու։

ՁՈՐԼՈՒԿԷՆ կը գրեն մեզի.— Գիւղաքաղաքս՝ Ռոտոսթոյի առաջնորդութեան թեմերէն է, ունի բաւական մեծ թուով Հայ բնակութիւն մը, որուն մեծ մասը հողագործութեամբ և փոքր մէկ մասն ալ առեւտրով կ'զբաղին։ Տեղւոյս Ս. Գէորգ եկեղեցին ուխտատեղի նկատուած է ընդհանուրէն. իր անուան տարեդարձը իր օրին չի կատարուիր, այլ Խրտէրէզի յաջորդող կիրակին։ Ասկէ 30-40 տարիներ առաջ հանգուցեալ Ռոտոսթոյի Թադէոս Սրբազանի օրով՝ որ թաղուած է Պալթիի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ շրջափակը, իր առաջնորդութեան միջոցին երբ կ'իմանայ թէ տեղւոյս Հայ ժողովուրդը Խրտէրէզին օրը գունդագունդ ուխտի կ'երթայ Երէյլիի Ցունաց Ս. Գէորգ եկեղեցին, անմիջապէս գիւղաքաղաքս կուգայ և այդ ժողովրդեան խուռներամ բազմութիւնը կը յորդորէ ու կը խրատէ ըսելով որ եթէ Ս. Գէորգի հրաշագործութեան դիմում կ'ընէք, մենք ալ համանուն սուրբը ունինք որ չարունակ մեր մօտն է։ Տ. Թադէոս Սրբազան կը յաջողի համոզել ժողովուրդը ու այդ օրէն մինչև այսօր շրջակայ գիւղերէն ու քաղաքներէն Խրտէրէզի յաջորդող կիրակին հոս կուգան ուխտի։ Այս տարի ալ Վիճակիս Առաջնորդը տեղւոյս Թաղ. Խորհրդոյ հրաւէրով հոս պիտի գայ Ս. Պատարագ մատուցանելու։ Թաղ. Խորհուրդը ամէն ջանք ի գործ դրած է ուխտաւորներուն հանգստութեանը համար։

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ ՏՐՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՑ,— Պէօյիւքտէրէի Ս. Հոգեպսիմանց եկեղեցւոյ մատակարարութեան հաշիւներն՝ սկսեալ 1903 Յունվ. 1է ցվերջ Դեկտեմբերի 1904 տարւոյ, ըստ օրինի Տնտես. Խորհրդոյ մատուցուած և հաստատեցուցակին յար և նման մէկ օրինակը յիշեալ եկեղեցւոյ բակը կախուած է, ի տես թաղեցի ժողովրդեան, 21 օրուան պայմանաժամաւ։ Կը հրաւիրուին Պատ. Թաղեցիներն որ այդ հաշուեցուցակին վրայ եթէ որ և է դիտողութիւն ունին, գրաւոր կերպով ներկայացնեն Տնտես. Խորհրդոյ՝ որոշեալ պայմանաժամուն մէջ, յորմէ յետոյ՝ անսելի պիտի մնայ որ և է դիտողութիւն։

ԱԶԳ.— Բերայի Ս. Եկեղեցեաց Քարոզիչ Դեր. Տ. Հմայակ Եպիսկ. Դիմաքսեան հանդերձեալ է Ս. Պատարագ մատուցանել ամսոյս 8 յառաջիկայ Կիրակի առաւօտ Թաղիս Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյն մէջ ի հանգիստ հոգւոյ Նորոդ հանգուցեալ այրի Տիկին Բրաբիոն Թ. Դափամաճեանի և յետ Ս. Պատարագի պաշտօն պիտի կատարուի, ի յիշատակ կենդանեաց և հանգուցելոց Դափամաճեան գերդաստանի։

Կնիք Թաղ. Խորհրդոյ

Բերա, 5 Մայիս 1905։

ՎԻՊԱԿԱՆ ԴԷՊՔ ՄԸ

ՄԻԼԻՈՒԱՏԷՐ ՄԸ ՈՐ ԱՂԲԱՏ ԿԸ ԿԱՐԾՈՒԻ

ՄՐ. ՄՕՐԿԱՆ ԵՒ ՈՍԿԵՐԻՉՆԵՐԸ

ԱՆԲԱԴ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ

Ամերիկացի միլիառատէր Մր. Բիրբոնդ Մօրկան, իր Պոլիս ըրած վերջին այցելութեան ատեն ճշմարտապէս վիպական անցք մը ունեցաւ հայ երիտասարդի մը հետ։ Պատմութիւնը այնքան արժանի է ուշադրութեան որ կ'արժէ իրերու բնական ընթացքովը և մանրամասնութիւններովը ներկայացնել։ Ահա թէ ինչպէս պատմեց յիշեալ հայ երիտասարդը՝ Խաչիւղլի դեղագործ Մտեփան էֆ. Թէրլեան՝ Խմբագրատունս գալով.—

— Պաղչէ Դարու, Արպանեան դեղարանը կ'աշխատիմ ընկերովի։ Եւրոպական մայիս 4ի հինգշաբթի օրը, ժամը առաւօտեան 2½/ին երբ խանութը կ'աշխատէի, քովի խանութէն ֆէսոնի Մկրտիչ աղա եկաւ և դիս կանչեց անգլիացի յանախորդի մը թարգմանութիւնը ընելու համար։ Գացի. միջահասակ, լեցունկեկ, կլոր դէմքով, դեղին պեխերով, վառ այտերով 50—55 տարու համակրելի մարդ մըն էր, որ խիստ պարզ հագուած էր և գլուխն ալ պօմպէ գլխարկ դրած։ Հակիրց որ զբօսաշրջիկի մը հետ է գործս։ Ցաճախորդը երկու ֆէս գնել կ'ուզէր և խանութպանը անգլիերէն չգիտնալով դիս կանչած էր որպէս զի սակարկեմ։ Երկու մեծակալ ֆէսեր զատեց և առաջարկեցի որ փոքր ֆէսեր ալ առնէ։ Ցաճախորդը դառն ժպիտով մը ըսաւ թէ մանչ զաւակ չունի որ պէտիկ ֆէս առնէ։ Առած ֆէսերուն համար 7 շիլին տուաւ։ Հետաքրքրուելով հարցուցի թէ որո՞ւն հետ պատիւ ունիմ արդեօք տեսնելու։

— Այցագիրս չունիմ, բայց թուղթ մը տուէք որ անունս գրեմ, ըսաւ։

Թուղթը տուի և հետեւեալը գրեց.

Pr. Morgan, Corsair

Մօրկան անունը իմացած էի իբր ամերիկացի մեծ միլիառատէր մը, բայց չգիտնալով որ Պոլիս եկած է, նոյնիսկ փորձուեցայ հարցնելու թէ արդեօք միլիառատէր Մօրկանի ընտանիքէն կը պատկանէր ինք ալ, բայց անքաղաքավարութիւն նկատելով բան մը չըսի։ Դժբախտաբար նոյն առտու Մանգու�մա դես չէի կարդացած. երբ տարիներէ ի վեր ամէն առտու Մանգուման կը կարդայի, այդ օրը բախտէս ըսեմ ի՞նչ ըսեմ, գործերս չատ ըլլալով կէս օրուընէ ետքի ձգեր էի ընթերցումս, երբ մէկն հակիրց թէ գործս միլիառատէրին հետ է եղեր, որ աւա՜ղ, հեռացած էր ինձմէ։ Բայց դառնանք բուն պատմութեան։ Մր. Մօրկան ինձ հետ խանութս եկաւ և ըսաւ թէ «թէյի արծաթ դգալ մը գնել կ'ուզեմ, հաճեցէք ընկերակցիլ ինձ գնելու համար։» Ամենայն սիրով ընդունեցի և իր վարձած կառքը նստեցանք։ Ես քաղաքավարութեան համար դէմը նստիլ ուզեցի, բայց այս պարզ հագուստներով միլիառատէրը ստիպեց զիս և իր աջքովը բազմեցուց։ Ճամբան մտերմական խօսակցութեան մը սկսանք։ Պատմեցի իրեն թէ 5 տարեկանէ ի վեր որբ եմ և բաւին բուն նշանակութեամբը ինքնօգնութիւնով մարդ եղած եմ։ Անգլիերէն, գաղղիերէն, քիչ մը իտալերէն և գերմաներէն գիտեմ, Օսմաներէնէ և իմ լեզուէս՝ հայերէնէ զատ։

—Անգլիերէնը ո՞ւրկէ սորված էք։

—Խաչիւղլի անգլ. միսիոնարներէն, վեց ամիսի չափ դաս առած եմ և մնացեալները Գալաթասարայի Մխիթարեան վարժարանէն, որուն շրջանաւարան եմ։ Հետեւած եմ կայս. Բժշկական վարժարանին դեղագործական ճիւղին, որմէ անցեալ տարի վկայական ստացայ։ Սակայն ըսելը դիւրին, ձեռք բերելը դժուար է։ Հիմակ չեմ կրնար բացատրել այն ամէն զրկանքները, տառապանքները և գիշերաշան աշխատութիւնները, որոնց շընորհիւ միայն կրցայ այս դիրքին հասնիլ։ Բայց հիմակ ալ նիւթական փայլուն վիճակ մը չունիմ, օրական 2—3 ֆր.ին մէջն է վաստակս։

Մր. Մօրկան ունկնդրելով հանդերձ, շուրջը իրեն համար նոր տեսարանները կը դիտէր։ Պահ մը ցոյց տուաւ ձոզարարձ բեռնակիրները, որոնց մասին տեղեկութիւններ ուզեց։ Բացատրեցի և յայտնեցի թէ այս տեսակ տեսարաններ ներկայացնող քարդ բօսդաներ կան զորս կրնանք գնել։ Կառքը Մահմուտ փաշայի ճամբով ելաւ և Շուկայէն դրան առջեւ իջանք կառքէն և հետիոտն մտանք Ոսկերչաց Շուկան։ Սուզեւուզումը ըստ սովորութեան կը տիրէր ոսկերիչներու այդ ոստանին մէջ։ Մէկը կը վազէր, մէկը կը գոչէր, ուրիշ մը յամախորդ մը կը համոզէր, չորրորդ մը փքոցը կը ջարդէր, ուրիշ մը կը խարտոցէր։ Ամերիկացին չատ հաճոյք զգաց այս վառ գործունէութենէն և չկրնալով իր հիացումը զըսպել, գոչեց,

—Դէմքերէնն յայտնի է որ ամէնքն ալ գործի մարդիկ են։ Ի՜նչ աշխատասէր մարդիկ։ Շատ կը սիրեմ և չատ կը համակրիմ այս տեսակ աշխատաւորներուն։

Արծաթ դգալը առնելու համար ազգականս և գեղացիս՝ Պողոս աղային խանութը տարի։ Պողոս աղան իբր գերազանց հիւրամեծարութիւն, իր գործի աղտոտ աթոռը ներկայացուց։ Մր. Մօրկան վրան ակնարկ մը նետեց և անմիջապէս նստաւ։ Ինչպէս կրնայի երեւակայել որ ամերիկացի միլիառատէր մը սան ֆասոն պիտի նետուէր առանց աղտոտ աթոռի մը վրայ ուր ես անգամ պիտի քաշուէի նստիլ բանթողոնս չիլդոտելու համար։ Արծաթ դգալ մը հաւնեցաւ և գինը հարցուց։ 25 ղրշ. էր, բայց որովհետեւ 25 ղրշ.ը չիլինի հաշուին չէի կրնար յարմարցնել, 5 չիլին (30 ղրշ.) ըսի։ Ամերիկացին վճարելու վրայ էր, երբ թափառական հրեայ թարգման մը մօտենալով անգլիերէն լեզուով միջամտեց և զիս վարկաբեկ ընելու համար ըսաւ թէ մէկ չիլին միջնորդէլէք մը կը զարնեմ։ Մր. Մօրկան բարկացաւ այս միջամտութենէն և ըսաւ.

—Արդէն արժէքը ի՞նչ է որ մէջէն խարդախութիւն ընէ։ Ամերիկայի մէջ այս տեսակ դգալ մը 3—4 ոսկի կը ծախուի, կը զարմանամ ո՛րչափ ածան է հոս, երբ 2—3 չիլինով կարելի կ'ըլլայ գնել։

Յետոյ ինձի դառնալով ըսաւ,

—Արդէն հրեաները սանկ են։ Բնաւ չեմ սիրեր զանոնք։

Հրեայ միջնորդները գրէթէ բոլոր տարին հնութեանց հրեայ վաճառատուն մը, ուրիկ բնաւ գնում չըրաւ, ինչպէս որ առաջուընէ ըսած էր ինձի։

Զարմանալի միջադէպ մըն ալ.— Ոսկերիչ Սկիւտարցի Յովհաննէս էֆ. Կամացուկեանի խանութը նստած էինք։ 25 ոսկինոց մատնի մը ներկայացուցին։ Հաւնեցաւ, բայց ըսաւ թէ «քովս ոսկի չունիմ, հիմա վար իջնենք, պանքային ոսկի առնենք, ժամանակ կը կորսնցնեմ»։

Ես չառաւ։ Իրաւունք չունէի՞ այս միջադէպին վրայ կասկածելու Մօրկանի ինքնութեան մասին։ Մօրկան մը ի՞նչպէս 25—30 ոսկի չի կրնար ունենալ գրպանը։ Կառք վերադարձանք և նոյն ճամբով հասանք Պահէճ դարու։ Դեղարանին առջեւ վար իջանք և գացինք Քորանա Փոնօկրաֆի վաճառատունը։ Հոնկէ բաւական թուով տեղական քարդ-բօսդաներ գնեց։ Նորէն կառք վերադարձանք և այն տեղն էր որ ժամացոյցը նայելով ըսաւ թէ «կէս օր է, երթանք օդէլ թէյ խմել»։ Քաղաքավարութեամբ թէ անմտութեամբ մերժեցի, մերժում մը որուն յաւը դեռ սիրտս կը միացնէ։ Զմոռնամ ըսելու թէ այս միջոցին քարդս ուզած էր և ես տուած էի։ Մր. Մօրկան չնորհակալութիւն յայտնելով մեկնեցաւ։ Երբ խանութէս ներս մտայ, Մանգումէն ձեռք առի այդ մը պարտքնելու համար և անա Ներքին լուրերուն մէջ կարդացի միլիառատէրին Պոլիս գտնուելը իր Քորանա գրօսանաւով, զոր ես տուած հացէին վրայ s'orbdhi) գրոշմի տուրքէ զերծ

ՊՈՒԼԿԱՐ ԵՒ ՍԵՐՊ ԱՒԱԶԱԿ

—Անցած օր Քոսովայի Քուշտաք զին մօտ Սթարչէսթէ վանքին հարեւանութեան կողմը 10 հոգինոց աւազակախումբ մը երեւան եկած։ Զօրքեր ղրկուեցան և ընդհարման ենթարկուեցան։ Ոստիկանները 7 աւազակներ սպաննուած էին 3ը փախած, թողով իրենց զէնքերը։

—Թոսրանէն կը գրեն թէ ապստամբող պուլկար աւազակներ ընտրելով ըլլալէն ի վեր անդորրութիւն կը տիրէ այն կողմերը։ Մանաւանդ Կանիբ գիւղին մէջ ընդհարումներ տեղի ունեցան և 5 պուլկար աւազակներ սպաննուեցան։ Սեպտեմբերի թերթերը կը գրեն թէ Ֆլորինայի մօտ ընդհարման մը մեջտեղն զօրքերը յաջողեցան 52 Պուլկարներ գերի բռնել, 3 հոգի սպաննել և 5 հոգի վիրաւորել։ Աղաղակները 50է աւելի հրացան թողին։

ՖԻԼԱՆՍԱԿԱՆ դեսպան Մ. Քոնսերկու չաբաթէն Բարիզ պիտի մեկնի։

ՀԱՆԵՐ. ՊԱՐՏԵԻ Վարչութեան իսկական նոր պատուիրակ Թէբրուլի մեքիզը այսօր Պոլիս կը հասնի։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀՐԴԵՀ.— Սկիւտարի ծովեզերեայ երեքշաբթի պատահած հրդեհին մասնաստիկանութիւնը քննութիւն կատարելով հաստատեց թէ բոցերը սկսած Նակլ և Պասմաճը զատէ Սրիֆի պէյի սեփական խաղախորդարանէն, որուն չէնքը 400 ոսկիի ապահովագրուած և ապրանքներն ալ 2500 ոսկիի՝ Օսմանեան ապահովագրական Ընկերութեան։ Բայց աստուածագործ Հաճի Թրիգորի խանութ ալ 200 անգլիական ոսկիի։ Կը պնդուի թէ հրդեհին ծագումը նախապատրաստեալներ են խաղախորդարանին մէջ յարկը գտնուող չորս թուրքեր, որոնք սեսեր են թէ բոցերը կ'ելլեն վերի յարկէն՝ Մարգարի սենեակէն։ Այս վերջինը պատուհանէն անդունդին վրայ ելեր է։ Թիւերապէտը ուզեր է հրդեհմեղ տալ դոր Սամաթիա, մակդիկով պատած ատեն տաչեղ մը կը մտնէ ձեռքը, դասեղով կը հանեն։ Օր կ'անցնի, գրասանքի համար թի կը քաշէ և ձեռքը կ'ուռնայ։ Երբ Հիւանդանոց կ'երթայ, Յօքթ. Իսիլիքճեան կ'ըսէ թէ փոքր գործողութիւնով մը և ոչ թէ ձեռքը կտրելով, կարելի է զարմանալ բայց պէտք է Հիւանդանոց պառկիլ մէկ քանի օր։ Տղուն ծնողքը չհաւանելով կը տանի Յօքթ. Եաղուսեանի։ Նոյնպէս փոքր գործողութիւն մը կատարել և քիչ մը հանգիստ կը յանձնարարէ Պ. Դրիգորի։ Հետեւաբար Բեազրախանէի մէջ ձուկ որսալ պատմութիւնը օդային որսորդութիւն մըն էր։

ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐ

ԲԱՐԻԶ, 19 մայիս.— Բեթերպուրկէ կը հեռագրեն թէ նաւապետ Պաթէֆ Ռուսայէն՝ Ճարոն պիտի մեկնի, գերիներու փոխանակումին համար բանակցութիւն կատարելու։

— Ծովակալ Պիրիլէվ մօտերս Վլատիվոստոք պիտի մեկնի, տեղւոյն նաւատորմին հրամատարութիւնը ստանձնելու համար, երբ ծովակալ Բաժէսթվէնսքի մեկնի այն տեղէն։

— Տեղւոյս զինուորական շրջանակներուն մէջ կ'ըսուի թէ Խարպին պարպուիլը որոշուած է և ռուսական խումբերը մօտերս ետ պիտի քաշուին նոյն քաղաքէն։

ԼՈՆՏՈՆ.— Թօքիոյի մէջ այսպէս դրոյց տարածուեցաւ թէ հաբոնական կառավարութիւնը որոշած է որ ծովակալ Թօկօ առայժմ կռիւ չընտրի ծովակալ Բաժէսթվէնսքիի հետ, չնայելու համար հաբոնական տարածուած հարուածի մը։ Այս պիտի աշխատի արգիլել և կամ յապաղեցնել Պալթիկեան նաւատորմին մուտքը՝ Վլատիվոստոք։

Մարշէալ Օեամա հրաման ընդունեցաւ որ իր կողմէն, փութով կարելին ի գործ դնէ այդ բերդաքաղաքը պաշարելու համար։

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ԹԷՄ

Վաղը պիտի քարոզեն.—

Բերայի մէջ ժամը 1.30ին Վեր. Ս. Պ. Շմաւոնեան։

Կէտիկ-Բաշայի Ամերիկեան վարժարանին մէջ ժամը 2.30ին Յովսէ էֆ. Ս. Արապեան։

Սկիւտարի մէջ ժամը 3ին Վեր. Տ. Ղ. Կարապետեան։

Պայազիտ-Հասանի մէջ ժամը 3ին Տօք. Հ. Գ. Կրէն։

Խասգիւղի մէջ ժամը 7ին Պատ. Ս. Յ. Զորիկեան։

*** Սկոտացի պրեսպիտերական քարոզիչ Վեր. Հ. Մաքնիլ, որ վերջացուց եօթնեակին 24 քարոզ խօսեցաւ մայրաքաղաքիս զանազան թաղերուն մէջ, եշ. օր մեկնեցաւ Իզմիր, ուր պիտի քարոզէ վաղը կրթական հաստատութիւններու մէջ։

ԲԱՐԻԶԻ ՊՕՐՍԱՆ

BOURSE DE PARIS

19 Մայիս 1905

Ֆրանս.	3%	(3% Français	99 37
Բէժի		(Tab. Turcs	390 —
Օսմ. Միացեալ		R. Nv. Unit.)	88 65
Երկաթուղի		(Lots Turcs)	134 50
Պանգ Օթթ.		(Banque Ott.	606 —
Թրանսվալ		(Transvaal)	93 —

ՍԵԼԱՄԼԸԳ ՐԷՍՄԸ ԱԼԻՍԻ

Տիւնքի ճումսա կիւնիս Սէլամլըգ բէսմը ալիսի Համիտիյէ ճամիի շէրիֆինէ իբրա պուրուլմուշ տրը։

ՆԵՐՔԻՆ

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ.— Բանակլթիի Զինուորական Բարձրագոյն վարժարանին այս տարուան շրջանաւարաններուն Երդման արարողութիւնը կատարուեցաւ առջի օր հանդիսաւորապէս։ Շրջանաւարանները ունին դեր-տեղական ասպիճան։ Արարողութեան կը նախագահէր Թնդանօթարանի Վերատեսուչ Միւշիր Զէքի փաշա, որ ճառ մը խօսելով բացատրեց այս երիտասարդ սպաներուն՝ հանդէպ Երկրին և հանդէպ Վեհապետին ունեցած պարտականութիւնը։ Երդուընցող շրջանաւարտ սպաներուն թիւն էր 680, որուն 622ը հետեւակազօրաց դեր-տեղակալ և 58ը հեծելազօրաց։

ՌՈՒՍԻՈՅ Ն. Բ. Զարին ծննդեան տարեդարձին առթիւ երէկ առտու գոհաբանական արարողութիւն մը կատարուեցաւ ռուս դեսպանատան մատրան մէջ։ Ներկայ էին դեսպան Մ. Զինովիէվ, դեսպանատան և հիւպատոսարանի պաշտօնեաները, պահականաւերուն սպաները, գաղութին երեւելիները և այլն։ Դեսպանը արարողութենէն ետք ընդունելութիւն մը կատարեց դեսպանատան սրահին մէջ։

ՊՈԼԻՍ - ԲԷՕՍՓԷՆՃԷ ընդհանուր հեռադրաթելին բացումը պիտի կատարուի եւրոպական

...ակն է տին և նոր լեզուներու ծագումն քննել, մանաւանդ իրարու հետ ունեցած դիրքերը ճշդել և դասաւորել զանոնք, ամենայն խստութեան և ճիշդերու։»

Պ. Գաղանճեանի լեզուաբանութեան համար առաւած այս սահմանը ուսումնասիրութեան կը յորմոցի համեմատական լեզուաքննութեան և այ թէ եղուարանութեան։ Օտար լեզուներ, ինչպէս ֆրանսերէն և գերմաներէն չատ աւ տարբերութիւն կը գտնեն այդ երկու իրարու նման բայց միկը միմեանց կազմող դիտութիւններուն միջև։ Արտասահմանի մէջ philologie=բառագիտութիւն, լեզուաբանութիւն և linguistique=համեմատական լեզուաքննութիւն. իսկ Գերմանացիները աւելի կը կոչեն sprachvissenchaft և երկրորդը sprachvergleichung։

Մենք ալ իրաւունք ունինք, և պահանջ ալ է, որպէսզի զանազանենք որարմէ այս երկու բառերը և անոնց իշխանական դիտութիւնները։

Լեզուաբանութիւնը գրեթէ հեռու գոյութիւն ունի։ Հնդիները չատ առաջ կը փոքէին լեզուաբանական անդրկերու լուծումներ ասլ և Երրորդ Բոքէն առաջ կը մէկէր այդ գիտութիւնը թէեւ սիալ ուղղութեամբ։ Վերջը լեզուաբանութիւնը չատ ընդարձակ իմաստ ունի և գրէթէ կը նոյնանայ բանասիրութեան հետ. իսկ համեմատական լեզուաքննութիւնը փոքր. դարու մէջ սկսած ու ծաղկած գիտութիւն մըն է. գեռ մանուկ է ան և ոչ ալ ընդհանրական։ Ցարդ համեմատական լեզուաքննութիւն գործն եղած է քննել մանաւանդ հնդեւրոպական լեզուները և այս պատճառով ալ չատ անգամ համեմատական լեզուաքննութիւն (linguistique) բսելով նշանաւորուն բանասէր աչխարհը կը հասկնայ գլխաւորապէս հնդեւրոպական լեզուներու համեմատական քննութիւնը։

Պ. Գաղանճեան լեզուաբանութեան, հնչաբանութեան, ազգագրութեան և մարդաբանութեան մէջ բ և գ օգուտ չի տեսներ և անոնց գոյութեան պատճառը միայն մարդկային հետաքրքրութեան և գիտասէր անձի գոհացման մէջ կը դնէ։ Պ. Գաղանճեան կը սիալի իր այս վճիռն մէջ, որովհետեւ այս գիտութիւնները առ հասարակ մեծ նշանակութիւն ունին, նոյն իսկ ղրծնական անհակէտով, մարդկային կեանքի համար։ Իրաւութիւն է որ այսօր հնչաբանութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի պատմական ճշգրտութիւնու և ազգի մը քաղաքակրթութիւնը ուսումնասիրելու համար և մարդաբանութիւնը նշանակելի տեղ մը գրաւէ թէ՛ բժշկութեան և թէ մանկավարժութեան մէջ։ Եմնասպէս ազգագրութիւնն ալ ունի կարեւորութիւնը և նշանակութիւնը գիտութիւններու չարքին մէջ։

Ասկէ յետոյ սակայն Պ. Գաղանճեան կարծէք իր յօգուտը ազգարարելու համար կարեւոր հանգամանք մը կուտայ լեզուաբանութեան և անոր մէջ կը գտնէ գործնական օգուտներ, այլ գժբախտաբար կը մոռնայ նշանակել իր թափքին մէջ ամենէն մեծերն ու գլխաւորները։

Լեզուաբանութեան գլխաւոր օգուտը կը կայանայ լեզուին մասնացած ծառայութեան մէջ. այս երեւան կուգայ լեզուի պատմութեան ուսումնասիրութենէն յետոյ այն աստեն, երբ առ մը կամ նոր ձեւ մը ճշդելու համար լեզուաբանութեան սալիք վճիռն կը ապանի։

Ասկէ զատ մեծ է նաեւ լեզուաբանութեան տուած փոխառութիւնն ու ներշնչած խմաստասիրութիւնը լեզուի մասին գրչի վաստակաւորներուն համար։ Եթէ մեր տասնեակ սարիներ առաջ գրողները լեզուաբանութեան խմաստասիրութիւնն ըմբռնած ըլլային, էին աչքանք մեռած գրագրերը վերականգնելու և ժողովրդականացնելու անհեթեթ գործն. իրենց ոյժերը գործածելով աչխարարարի ինդասու աւարտուելու չատ մեծ ծառայութիւն պիտի ընէին մանուկ աչխարհարարին քանոնաւոր և լաւ գործածման։ Առ եղուաբանութեան ազգակի չոչուիլի շուտաւ, որ գործնական մեծ կարեւորութիւն կրնար ունենալ։

Պ. Գաղանճեան կ'ըսէ. — «Մ՚ աւելէն լեզուաբանական գիտութիւնները և գիտութիւնը չեղրին է որ այսօր գրագէ չատ հեռու ապրող կամ իրաւ բարբարոսին օտար համարուած այս ու այն ժողովրդներու խոսած լեզուներուն մէջ երեւան կը բերուին ազգագրութեան յայտնի կարգեր, որով կ'ապացուցուի այդ ժողովուրդներուն գիտակցութիւնը»։

Լեզուաբանութիւնն ու համեմատական լեզուաքննութիւնը այսպիսի բան չ մը պարագայի մէջ չեն վճռեր. ապերու ցեղակցութիւնը միայն իրենց ասած լեզուներու ցեղակցութեամբ և այն իսկ նոյնութեամբ կարելի չէ ապացուցանել. ասոր իրրեւ օրինակ կաբելի է յիշել Գալլերկրները, որոնց խոսած եզուն թէև հնդեւրոպական է, բայց բենք ցեղային ծագումով հնդեւրոպական չեն։ Ազգերուն ցեղակցութեան ստուգութեան համար հարկ է նաեւ բանասիրութիւն։ Համեմատական լեզուաքննութիւն և պատմութիւն իրարու օգնեն, գիրար կը լրացնեն այս պարագայն։ Գիտութիւնն այսօր դժուարաւ պիտի ընդունէր Հայերու հնդեւրոպական ըլլալը միայն լեզուային տարաբնոյթով, եթէ քննական պատմութիւնը գիտութիւն չեռնէր և չգծէր մեզ ազգակցութիւնն հնագոյնն այն ալին ալ, որ կրկին հարաւային Ռուսաստանն մինչեւ Թեսալիա և անկէ ալ մինչեւ Եփրատի ափունքը։

Պ. Գաղանճեան պնդել կը հանկնայ Հիւսիսմանը բնիկ հայերէն բառերու թիւի քանակին մէջ։ Հիւսիսման 438 բառ չէ՛ որ կը գտնէ բնիկ հայերէն, այլ 438 արմատ բառ։ Ընթերցողը գիտցած կարելիութիւն մը կ'ունենայ հայերէն բնիկ բառերուն այս քանակին վրայ։

Հարկ է հոս ուշադրութիւն ունել նաեւ Հիւսիսմանի ասուած այդ արմատ բառերուն ցանկը և ցուցնել որ այդ 438 արմատ բառերը ամենէն գործածականներն են մեր լեզուին մէջ և միայն անոնցմով կարելի է արդէն պարզ մտքեր լաւագոյն հասկնալ և հասկցնել։

Համոզիս չենք նաեւ այն վերլուծումին, որով Պ. Գաղանճեան հոգեբանօրէն կը հասասաւ, թէ ազգերն իրարու ազդական կ'ըլլան, երբ անոնց ցեղակցութիւնը կը հաստատուի և թէ լեզուաբանութեան ներքնած մեկ գիտակից գաղ համաճարդկային ազնիւ կապերով պիտի կապէ իրարու հետ ընդհանուր ազգերը։

Դժուար թէ այսպէս ըլլայ։

Մենք կը գտնենք Պ. Գաղանճեանի ձգտումն ու գլխաւոր նպատակը, զորս երեւան կը բերէ իր լեզուաբանական թէ՛ վերջաբանին և թէ ուրիշ մասերուն մէջ. սակայն գիտութիւնը ճշմարտութիւնը կը ճանչնայ, և մենք արդարական ենք ցուցնելու Պ. Գաղանճեանի մեծ սխալը, որ կը կայանայ հայ և թուրք լեզուներու միջև խնամութիւնն գտնելու հարցին մէջ։

Հոս կը վերջանայ Պ. Գաղանճեանի լեզուաբանական առաջին մասը, որ ներածութիւն մըն է։

×

Պ. Գաղանճեան իր լեզուաբանական երկրորդ մասին մէջ կ'ուզէ հայերէնի աւելը լեզուներուն չարքին մէջ հիմնուելով Բոպի. Հիւսիսմանի հետազօտութիւններուն արդիւնքին վրայ և ապա կը ցուցնէ, թէ նոր քննութիւններ հայերէնի մէջ երեւան հանած են ուշնեւրոպական հին տարրեր ալ, ինչպէս՝ Սեմական և Ուրալ Ալթայեան կամ Դրաւիտական։

Սառն ալ տարերէնի բառական մեծ քանակութեամբ բառեր ունինք հայերէնի մէջ։ Եւրոպայի և հայ բանասէրներ իրենց վճիռներն արձակած են այս մասին պատմական տուն զարտնութեան եւ այլ մէջնոցներու վրայ. ինչպէս Բոպի. Հիւսիսման իր Armenische Gramatikին մէջ 52 յաւուրկ անուն և 133 արմատ բառ կը նշանակէ տարերէնէ փոխ առնուած, հայերէնի մէջ։ Իսկ Ուրալ Ալթայեանի կամ Դրաւիտական համար մենք դեռ չենք ճանչնար քիչ թէ չատ կատարեալ և դիտական ուսումնասիրութիւն. եթէ կայ Պ. Գաղանճեան կրնայ ցուցնել և արդարանալ. այն ատեն նոյնով կատարած ուսումնասիրական ուղղութեան, հարկաւ բան մը պիտի կրնանք ըսել հիմնուելով լեզուաբանութեան գիտութեան օրէնքներուն վրայ։

Բայց մենք չարտնակենք դեռ լեզուաբանականին ընթերցումը։ Պ. Գաղանճեան կ'ըսէ. «Սակայն Հայերէնի մէջ կայ Սեմական աւելի հին տարր մը, որուն հետքերը կ'երեւին աւելի հին բառերու վրայ, որոնք թարգմանութեանց ատեն կատարուած գրական փոխառութիւններ չեն։ Սեմական այս հնագոյն տարրերը հնամենիներու կը պարունակեն հին տարերներէնի, եթէ ասոյգ է որ Վանի բեւեռագիր յիշատակարաններու հեղինակ Խալդեաններն կամ Ուրարտացիները մեր նախնիներն եղած ըլլան աւելի կամ նուազ, զի Խալդեանք սահմանակից էին Ասորեստանցիներուն, որոնց հետ երկար պայքարներ ունեցած են։

Երկու խօսք և սակայն մեծ սխալներ...

Խալդերը կամ Խալդեանները Հայերու նախահայրերը չեն. երբեք։ Ո՞ւր կը մնայ Հայերուն հնդեւրոպացի ըլլալը։ Աւելի կամ նուազ ալ չի կրնար արդարացնել այս սխալը, որովհետեւ յայտնի պատմական իրողութիւն է այսօր որ Խալդերը երկրի նախաբնակներն են և ոչ երբէք Հայերու նախահայրեր։ Պ. Գաղանճեանի այս մեծ սխալը կա՛մ իր անգիտութենէն առաջ կուգայ կամ անուշադրութենէն. քանի հարկ է գիտնալ որ բանասէրին ու գիտնականին վրայ մեծ պարտք կը ծանրանայ բառերու ճիշդ գործածութեան խնդրին մէջ։ Բոնասիրական և գիտական գրուածք նորավէպ չէ, ուր բառերը այս կամ այն կրնան նշանակել և կրնան ինչպէս կ'ըսեն աստիճանական ըլլալ։

Դարձեալ. ինչո՞ւ անարատաւոր ասուրական ազգի հին անուանուած տարրերը (թէ ո՞ւրտեղ հին և թէ ի՞նչ տարրեր են, որոնց կ'ակնարկէ Պ. Գաղանճեան, չգիտենք) Խալդերու մէջ ալ Հայ լեզուի մէջ մնած պէտք է որ լինեն։ Գրերու գիւտին չատ առաջ մի՞թէ Հայեր ուղղակի յարաբերութիւն չունէին Ասորեստանցիներուն և Ասորիներուն հետ։

Պ. Գաղանճեան համաձայն է ընդունելու կարգ մը լեզուաբաններուն(?) հետ թէ Հայերէնը փիրակոնութեամբ $^3/_4$ արիական է և $^1/_4$ դրաւիական։

Այս սխալ հաշիւ մին է և դիտական ոչ մի նշանակութիւն ունի. ո՞ւր է սեմական հնդեւրոպական հերոսական տարրը, կը հարցնենք. ինչպէս հասասատուեցաւ դրաւիական $^1/_4$-ի ներկայութիւնը մեր լեզուին մէջ։ Հեռանալ ասկերով, զոր կը կարդանք չարունակութեան մէջ. «Հայ լեզուի մէջ դրաւական տարրերու ներկայութիւնը կը բացատրի սնով որ ամենք վերջիւիսալ հին Խալդեաններն կը հանարեն դրաւական ցեղէ ժողովուրդ մը, իրենց ձգած բեւեռագիրներուն պատճառը և թասիրը հետ կը չիմանին։

Մեր վարժուհիները, իրաւ է որ օր մը օրուն գանուած մարի բրած չեմ, թէպէտ պղտիկութեան, անոնցմէ բաւական դաս, կարթի և առելի հարուած առած եմ, բայց այն ատեն ես ինչ խառար էի որ։ Բայց լուսնուս հայելով, անոնք ալ վարպետ են եղեր, իրենց նեարգեղ ոճը ճարտարանելու անգամ մտա խաթեղ տուեր է։ (Հնարագրը կրնայ Թէքիր Տաղի ազի վարժուհին մարի ընել, բարեւ մը տալով)։

Մեր քարոզիչները, ծանուցումներ քանանոնները մանաւանդ, պոլ fleuksեն մաղթանքներ կ'ստանին վեր երկինք կը ասանին, բայց կէս հարան լեռագարձ ակնարկ մը նետելով կ'տարեկին, և կարմրացած ըլլալով խօսքին ծայրը չեն գտներ խեղճերը։

Տանը մնացած երեք երեսուն տարի տարեկան ձիւնածարի տուտու օրիորդները, ցած կը խօսին երբ իրարու պատահ մը ձեռք կ'ունցրնեն։

Մեր բարձր դասու տիկիններ, իրենց բարձր սու Ֆրենկի խոսակցութեանց մէջ, չատ անգամ բիթերնին օդտագործելու կը կանչեն, ակամայ այս մը արտասանելու համար։

Օրիորդները, մեծ, պզտիկ, ծեր, երիտասարդ, ամուսնացած, չամուսնացած, ամէնքն ալ կը խօսին, որովհետեւ բանասէրներ մեր և գրասնական որ Խալդերը դաբանական ցեղ մը ընդունի։

Այս խնդրի լուծումին համար մենք կը կարծենք որ գանկաբանութիւնը կրնայ ծառայութիւն մը մատուցանել։

Խալդերու թողած բեւեռագիր արձանագրութիւնները իրաւ է թէ կարդացուած են, բայց ինչպէս, ինչ բանալիով. այս չի գիտեր Պ. Գաղանճեան։

Ոչ հայերէնով է, ոչ ասորերէնով և ոչ ալ ասորեստանեան լեզուով։ Բանալին անկախ է միւս լեզուներէն. մնայն ասորեստանեան արձանագրութիւնները նպատասած են անոնց ընթերցումին, որովհետեւ գիրար կը լրացնեն նեարեի հայեցակետով։

Ամենասքանչելի կարծիքը, զոր կ'ասէ Եւրոպայի հնագէտ մը, ուրկէն հինցած է և իր գիտական նշանակութիւնը կորսնցուցած. այս պատճառաւ չարժիր անդրադառնալ միայն փաստերով երեւան հանելու համար։

Պէտք է ըսել նաեւ որ դեռ մինչեւ այսօր խաղերէնը չէ կարդացուած, ինչպէս հնդեւրոպական նախալեզուն և չէ գտնուած թէ ինչ ազգեցութիւն բրած է այն բառերու և քերականութեան տեսակէտով Հայ լեզուի վրայ։

Եղած խաղեան փորքրանգակ արձանագրութիւնները այլապէս ցուցուցած են ցարդ որ տեղական անուններէ զատ, ինչպէս Տանպ, Խաղեաի էն. միայն քանի մը բառեր անցած են հայերէնի մէջ։

Այս ամէնէն յետոյ հարկ է ըսել իրրեւ եղակացութիւն թէ գոր փորձ է և հիմ չունի ընդունիլ թէ Խալդերը դաբանական ցեղէ են, իրենց լեզուն դաբանական է և անոնց միջոցաւ դաբանական ազդեցութիւններ մտած են Հայ լեզուին մէջ։

Ցարդի վերջնականօրէն չեն վրնռուած հիմնական այս սկզբունքներուն ճշմարտութիւնը, այսպիսի հնդեւրոպական նշանակութիւն չեն կրնար ունենալ և ժողովուրդը պէտք չունի գիտութեան այս մասի, սխալ և թերի կողմերը սովրիլ և կարդալ իրրեւ լեզուաբանական գիտութիւն։

Կարին ԽՈՍՐՈՎ ՊԱՊԱՆԵԱՆ

ՊՐԻՄՄԱԴՆԵՐ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԽՕՍԻՆԴ

Խօսին ալ արուեստ մըն է, ասիկա չարցուցիր. Նոյն իսկ հասարակ խօսակցութիւնները քիչ մը հեղինակութիւն կը պահանջեն, բայց թէ մեր հասկնալը ապ արուեստին մէջ յաջողած է թէ ոչ, ընթերցողը պիտի վճռէ, մենք միայն մեր դատողութիւնն ուսերէր, ամբոյշնէր պիտի իր նախապատասխանը։ «Մանզումէ»ի Գրիմանկեներուն մէջէն։

Մեր ուսուցիչները մասնաւոր օրէնքով մը կը դասաւորեն, այն է կեղրանախոյս զորուրեան օրէնքով։

Ոչ նեթիթ կը մտանան, փոխանակ որ կ'ապրին, ոչ ալ անկէ կը հեռանան մեղրերէ երկնչելով. կը խօսին չարունակ առանց կենալու, մինչեւ որ օրհեալ զասասնդակը գայ լռեցնել զիրենք։

Ուսուցիչներ ալ կան, որոնց դասախօսութիւնները, Սառարաի անապատներէն մէջէն սուրալի չոգեկապերուն կը նմանին։

Աստիչի պէս միջոնակ ձայն մը և վանկերու նմանող սոսկալի նախադասութիւններ ունին որոնք իրարու հետ չաղկապնելով կը կազմուին։

Ուսուցիչներ ալ կը գտնուին որոնք պատչը և խօսիլը իրարու հետ կը չիմանին։

Մեր վարժուհիները, իրաւ է որ օր մը օրուն գանուած մարի բրած չեմ, թէպէտ պղտիկութեան, անոնցմէ բաւական դաս, կարթի և առելի հարուած առած եմ, բայց այն ատեն ես ինչ խառար էի որ։ Բայց լուսնուս հայելով, անոնք ալ վարպետ են եղեր, իրենց նեարգեղ ոճը ճարտարանելու անգամ մտա խաթեղ տուեր է։ (Հնարագրը կրնայ Թէքիր Տաղի ազի վարժուհին մարի ընել, բարեւ մը տալով)։

Մեր քարոզիչները, ծանուցումներ քանանոնները մանաւանդ, պոլ fleuksեն մաղթանքներ կ'ստանին վեր երկինք կը ասանին, բայց կէս հարան լեռագարձ ակնարկ մը նետելով կ'տարեկին, և կարմրացած ըլլալով խօսքին ծայրը չեն գտներ խեղճերը։

Տանը մնացած երեք երեսուն տարի տարեկան ձիւնածարի տուտու օրիորդները, ցած կը խօսին երբ իրարու հետ պատահ մը ձեռք կ'ունցրնեն։

Մեր բարձր դասու տիկիններ, իրենց բարձր սու Ֆրենկի խոսակցութեանց մէջ, չատ անգամ բիթերնին օդտագործելու կը կանչեն, ակամայ այս մը արտասանելու համար։

Օրիորդները, մեծ, պզտիկ, ծեր, երիտասարդ, ամուսնացած, չամուսնացած, ամէնքն ալ կը խօսին, որովհետեւ բանասէրներ մեր և գրասնական որ Խալդերը դաբանական ցեղ մը ընդունի։

Այս խնդրի լուծումին համար մենք կը կարծենք որ գանկաբանութիւնը կրնայ ծառայութիւն մը մատուցանել։

Խալդերու թողած բեւեռագիր արձանագրութիւնները իրաւ է թէ կարդացուած են, բայց ինչպէս, ինչ բանալիով. այս չի գիտեր Պ. Գաղանճեան։

Ոչ հայերէնով է, ոչ ասորերէնով և ոչ ալ ասորեստանեան լեզուով։ Բանալին անկախ է միւս լեզուներէն. մնայն ասորեստանեան արձանագրութիւնները նպատասած են անոնց ընթերցումին, որովհետեւ գիրար կը լրացնեն նեարեի հայեցակետով։

Սանասարեանի կարծիքը, զոր կ'ասէ Եւրոպայի հնագէտ մը, ուրկէն հինցած է և իր գիտական նշանակութիւնը կորսնցուցած. այս պատճառաւ չարժիր անդրադառնալ միայն փաստերով երեւան հանելու համար։

Պէտք է ըսել նաեւ որ դեռ մինչեւ այսօր խաղերէնը չէ կարդացուած, ինչպէս հնդեւրոպական նախալեզուն և չէ գտնուած թէ ինչ ազդեցութիւն բրած է այն բառերու և քերականութեան տեսակէտով Հայ լեզուի վրայ։

Եղած խաղեան փորքրանգակ արձանագրութիւնները այլապէս ցուցուցած են ցարդ որ տեղական անուններէ զատ, ինչպէս Տանպ, Խաղեաի էն. միայն քանի մը բառեր անցած են հայերէնի մէջ։

Այս ամէնէն յետոյ հարկ է ըսել իրրեւ եղակացութիւն թէ գոր փորձ է և հիմ չունի ընդունիլ թէ Խալդերը դաբանական ցեղէ են, իրենց լեզուն դաբանական է և անոնց միջոցաւ դաբանական ազդեցութիւններ մտած են Հայ լեզուին մէջ։

Ցարդի վերջնականօրէն չեն վրնռուած հիմնական այս սկզբունքներուն ճշմարտութիւնը, այսպիսի հնդեւրոպական նշանակութիւն չեն կրնար ունենալ և ժողովուրդը պէտք չունի գիտութեան այս մասի, սխալ և թերի կողմերը սովրիլ և կարդալ իրրեւ լեզուաբանական գիտութիւն։

Կարին ԽՈՍՐՈՎ ՊԱՊԱՆԵԱՆ

ՊԱՌԱՒԻՆ ԱՆԷԾՔԸ

Երկու օրեակ էին.

Երկուքն ալ չարաճճի, ա՛յնքան չփոցած ու այնքան երես եւած՝ որ, բոլորովին զարս իրենց մանկական չորչանակէն՝ այդ թարմ զիմագիծին տակ պատնարող հանած վարած մարդու մը բանաստեղծ ուժովը կը քարկոչէին ամէն անանգ՝ որոնք ապատած էին կամովին այդ ճանչին անցնելու, որ երկեղցի կ'առաջնորդէր։

Հակառակ այրի մօր մը գանանք զգաստացնելու ծայր առնման զոհոդութիւններուն, ով կը գտչակէր թէ՝ ապագային կրկին իր այրիական ցաւերը արթնցնող անանկնակ մանուկ մը դժնդակութիւնը աւելէր, ամոյացնէր պիտի իր նախապատասական օճախը։

Խրա՛ւ, պատուէր, որ մէկը բանի, բարեսիրա մօրը բերնին ձիթը դարձած էին՝ զաւակներուն բարկաւանութեան համար։ Յուսատու կինը ուզղութեան տրտիրելու դիտամով իր անառանութիւնը՝ կը քրքրէր երբեմն իր անցեալին յուսկիչ ու արցունքոտ վիպակը՝ և կը պատմէր թէ երկարատեւ ամրութեան մը չրջանէն վերջը ինչպէս Ս. Կարապետ այցելած էր իրենց ամայի ու անբեր գերդաստանը՝ և թէ՝ այս ուխտագնացութիւնը ինչպէս պարզեւած էր իրենց ընտանիքին զոյգ մը թոռ պուլիները որոնք հիմնուան մեր նոյն անչորոնելիներն էին։ Բայց այդքան բարդական գաներու չուսցութիւնը, անանց զայրոյթ ա՛ւելի կը գրգռէր ու ոգանալիքի գաժան երեւոյթները կ'ուգային խլզրիլ անանց բոցավառ ու կրակոտ աչքերուն ծայրէն։

Ամէն օր սրատաղ ; ամէն օր բառաւոր խուսմ մը արիւն լուսոյ գանգատողներու՝ որոնք կոչնուած այդ սիզքերներէն՝ կը չրջապատէին ուսն գաւոր հոգոր ու մէկ լսիչ նոնասանչներով։ «Վարժարանին թէ՛ոյիմ բրէ»։ այս էր յանախ անանց գանգատի յանկերգը։ Բա՛ն, օգո՛ւտ ինչ, մոգի չտի փոխ չունէին, քանի որ անոյշատակը ուսկաբին չէ՛ր մոռցուած այդ բարի վարժապետին գէմ ալ նիւնուած չարիքին։ Երկու անառանիները, ամենքէն արձակուած ձիւնագունաներու տակ վարժարանին ընդունելութիւնը ճշմարտուն մէջ փորձած էին յանկերգնել իրենց վայրագ առելութեան մարդագրը։

Խեղճ մայրը կը նայէր, կը մաչէր հեռագնեակ, զրացիներուն առջեւ ամօթանար բլլալու տաւայանելին մէջ։ Իր արժանապատուութիւնը վիրաւորուելը մանաւանդ այն կանացի բանաստեղ խոսուրատութիւնը էր զոր չարունակ կը լսէր չորս դիէն։

Իրենց անուղղայ չանառակութիւնքը այս զոյգ թիկնոցներուն ամբողջ գիւղական չրջանակը խառնելու գէշ ադիներ կը ստեղծէին. — թերեւս հարցունէք, — աւելի քաւնեցուցիչ պարագայ մը չէ՛ վաթսուն ձմեռներ բոլորող պառաւ կնոջ մը ձախ աչքէն արեւը մաթեցնին, արձակուած պաքի մը յաղող նչանաւորութեամբ։ Իրենց Հաղնին էր ան։ Խեղճ պառաւը զգացած տասնեակին ցաւէն արտասուած, աղիաւած և խեղացեալաւ՝ անկիրքներու կծիկ մը ծայր տուաւ իր խորտամած չուրթներէն, «Ո՜ւ, ո՜ւ, թառներս, բրածներով գրանէք, օձամիտ տարաղներ պայ, աչքս, վա՛խ, վա՛խ, աչքս...» զրսպուած լացի խեղդուկ աղաղակներով։ Եւ այս յանդիս և որատանիկի անարատնը խակ էէր չարժեր անանց քարտ արատերը, այլ՝ հեղնական «Հա, հա»ներ կը փրցընէին կոկորդները և բարձրագոչ խալ քրքիջով մը։

* * *

Օրեր, ամիսներ անցան. ընտանեկան այդ յարկին տակ երբեմն կենցաղավարող խեղճ պառաւին գոյութիւնը չատանց մոռցուած էր։ Մեր սիրտերը սակայն, միշտ առաջնան անողամ անառարներն էին, միշտ նոյն կրքոտ լիրերը օրատուր առող վայրագութեան մէջ, որ կ'ուսեցնար իրենց սարիքին բարձրացման հանճարութեամբ։ Փողոցի կատարեալ սրիկաներն ուցած էին ալ հիմակ։

Բայց այս կրիչակ ոտուր պարագաներով հանդերձ՝ իրենց պատմութիւնը և վատ բնութիւնը՝ գիւղի բոլոր չուներն ու կուլիները սարիքով գոյնով և ձեւով թուելու, չարաչար գործածած էին։

Ամառ մը խիստ կանանիկի, հաւասիսի անդրանիկ ճչին, ցատկեց իր սեղէն Ցարու, ու չվեց իր քնոտ աչքերը։ «Ե՛ղ, ծօ կարօ» ձայնեց իր եղբօրը տարի թեթեւ հարուած մը իջեցնելով անոր կղիսու փիրմակին։ Այս առաւօտեան խուսուտ ու անլուր ձայնէն, քիչ մը անէն պառկող եղեներն անմամար ակամներն ալ երեսակալ սկսան, ցանցին հանէն կէս մը տրուած իրենց թաց աչուկները։ «Ահա ազօթարանը բացուած է ե՛լ, թաչունները որսալու ժամանակը, չե՞ս լսեր անանց ճառաղիւնը» յարեց պարի անհարերութեամբ մը Ցարու։

Երկուքն ալ հագուած կատարած՝ խկցին կացնակի մը արագութեամբ դրան սեմը խաչացան զիրենք պաչարող սիսոին տարաբակ մթնոլորտէն՝ քանի մը լկանի պաչարներով ծաղրելին։ Ու չարք մը խոսուրատներու անասնական սիրոյ փափանաքումին մէջ՝ զիրենք դաչտ տանող կէս ճանչան գաան։

«Պէ՛ն, պէ՛ն» գոչեց յանկարծ Ցարու, ուրախութեան զգացումի ամբողջ թափովը՝ երբ զոյգ մը սեւաթոյր թաչնիկներ՝ անանց մօտիկէն պացան բաղխելով իրենց փայտուն ու հրապուրիչ թեւերը։ Ամենիկապէս ձեւերնին պարատանիկին՝ մեծկակ չրջագիծ մը պարզելն իրենց հասակէն չատ բարձր, որուն ծայրն աչ թեւերնուն կը կեղրանուար։ Ու վարպետ որսորդի մը կատարեալ ճարպիկութեամբը հարածելու բաւուն ճիգ մը սկսաւ տեղի տալ թչուառ որատանիներուն՝ երբ ալ յաղթական անանցմէ մին գլխիկը ընել, օդին մէջ սուրացող անճատնամամ ու յաղթական դարերու զանգուածքին։ Իրենց իսկ ոտքին հատած էին։

Բայց միւնոյն ատեն, անակնկալ ու անլսելի վէճ մը, երկու քին միջեւ աւելի կը բարձրաքէր իրարու փոխանակած անվայել ու կծու ընդդիմախոսութիւններէն։

Ցարու կեղծ փատարով կը պնդէր թէ, որպ բան իր անձնականին վերաբերելու պատիր ունենալու էր։ Իսկ Կարս աւելի խատաբէն կը յամառանար իր պաչանչումին իրագործման, քանի որ ինք ճգնած էր զայն անոր չատ մը ապարդիւն նեռած քարերու միջոցին։ Ու այս կնճռատ ու թիմնատ անճամանամամին վերջին գերագոյն վայրկեանին՝ ապատանները սուր ու պինդ հարուածներ իրարու յաղորդելին թաւուաքին կանաչութեանք վրայ։ Եւ հազիւ հովիւ մը անդրէն զոնոնք հանդարտցնելու փութաց, վարիւ ու ապառնալիքի զժոխային երեւոյթ մը տարով իրեն չորցած դէմքին։

Կարս ի վերջոյ ատաչի արանանգութեան մը ենթարկուեցաւ ամբողջ էութեամբը, ու լսելի քանի մը արտասանութիւններ անոր աչքերուն կապ լմաց ցան պարարեն։

Արտաբեկ ձայնով մը Ցարուի դոչեց։

—«Հէ, ահա պատրաստ եմ հատ մրն ալ զարնելու Ատատած տար ալ ատ ալ ճուխ ընէիր, ա՛յն ատեն... ա՛ա..., ա՛ա...»։ Ճակատին խօսքը բերանը՝ ընդհանուր վազեց զիմացը զբաղնալու բարձրաբերձ կարդերի մը արմատ, որպէ մոգէսի մը նման անմիջապէս վերի զագաթը մագլցեցաւ իր երկնամի ճիրան-եղանդներովը։ Հան՝ ուր բազէներու մէկ աւելի բոյներ հատատատած էին ճիւղի մը երկայն ու բարակ թեւին վրայ։

«Ուզածս ահա» գոչեց վերէն, անհանդարտութեամբ լեցուած, ու կարկաչուց ձեռքը անանցմէ մէկուն՝ ուր էգ մայր մը թռչնակ կը նստէր իր պրիսմակաս հաւկիթներուն վրայ։

Սակայն, աւա՛ղ, ապրատաբ ու կարանէ կուգայ մրն էր որ անդիէն խրրուելեցաւ անոր ձախ աչքին ուժգնօրէն, ու այս լեզապատատ ու խենդեցուցիչ ցաւին ազդեցութենէն վերջին ծայր ցնցուած՝ հէ՛գ մատուկը, ապատարի մը նման զինքը գետին զգեստեց այն ատարկու ու սակաւի բարձունքէն։ Այս վերջին հոգեւարքին «վա՛խ, վա՛խ, աչուս կա, վա՛խ, անէծքդ, հասաւ, եկաւ..., կասրէր ձեռքս»։ կը գոչէր։

Հաւլիս գետին խնամած՝ մամեցաչիչ քան մը զայն վայրկեան մը վերջը անչնչացաց երեք բերան բաչխիկէն։ Մեռաւ...։

Այն գիչեր Հանիին քանի էր կարս։

* * *

Տարիներուն յաջորդական հոլովումը, Ցարուն կատարուս ու հասուն երիտասարդ մը հանդիսացուցած էր ածուխի պէս սեւ պեհերով՝ որ չատ ու չատ ամսիկով կը ցիչէր իր անցեալին երբեմնի այն սակաւի կեանքը։

Ու հիմա քանի մը լիսի ու անգամ կիներ ամուսնութեան մը պէսքը զգացնել կուտային անոր, իրենց բոլոր կախարդիչ ու կանացի հմայքներովը այն ընտանիքին աղջկան հետ՝ որ ընդունել կարատատած էին արդէն։

Օր մը գիւղը ամբողջովին ոգեւորումի մէջ՝ թմբուկներու անընդհատ ու միօրինակ զարգանքը թանդ կը հանէր չրջակայքի բոլոր գիւղերը, աւելով հարանիքի մը հրաւէրը։

Ցարուն կ'ամուսնանար...։ Բայց աւա՛ղ, այս ամուսնական միութենէն քանի մը օր վերջը, հոգ մը, մամաք մը այն տանը սեմերէն նեռս արչաւեց՝ որ աւելի սատարգոյն երեւոյթ մը կ'առնէր հետզհետէ։

Նորեկ ու նոնոչիկ հարսը անգին անկիւն մը՝ տակաւին իր հարսանեկան գունագեղ ու երփնեկանգ տարազներովը լուս ու մունջ՝ կը թուէր թէ կասարի մը պաչտօնը սատանելու կը բաղձար խիստ կանանչէն՝ բանէ գոյէ հեռ։

Իրեն համար ընծայուած այս քանի մը օրուան հիւրութեան վարանցումը այլեւս գգայնելու նպատակաւ անար, մոր և ապուն միջեւը գաղտագողի ծրարարուած սա կնդ արարքը ի յայտ կը բերեն, փարձելու համար զայն։

—Տո՛ւր, ես ուրիմ, մա՛յր։

—Չէ՛, զաւակս, ես կ'ուրիմ։

—Ասուծոյ սիրոյն երկնցար կ'բսեմ։

—Չէ՛, չըլլար։

—Հապա մեղք ես։

—Չէ՛։

Այս ընդերիար քաչչուքներու միջոցին, հարար հրամայողի չեչտով մը իր երկանը անդիէն, «Տէ՛, հա՛, սիրուբները կէտնիլ չեն ունենար, տա՛ր, ան թող ուրիմ...»։ Ու ասոր վրայ անկեան մը առանձնանալով մայր և ապան, լացին, հեծկլատցին, իրարու գիրկընդխառնուն։

Ցարու իր գլուխը կը ծեծէր միչտ, ու անասնական հոգիրու մէջ կ'ըսէր «վա՛խ, վա՛խ, տուտուկս, վա՛խ, անէծքդ եկաւ, վա՛խ, վա՛խ...»։

Գիւղացի ազամարդու համար ասկէ մեծ դժբախտութիւն չէր ըլլար։

ԲԱՐՍԵՂ ՏԷՐ-ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

Ա.ԶԳ.—Թագ. Խորհուրդս կը մատայ ծանուցանել որ իր կարգադրութեան համաձայն Տ. Վահրամ Ս. Արք. Մանկունի հանդերձեալ է յառաջիկայ կիրակի, 8 Մայիս, Թարգմ Ս. Եկեղեցւոյն մէջ Ս. Պատարագ և պաչտօն մատուցանել ի հանգիստ հոգւոյ արժանապատիւ Ցարու թիւն էֆ. Նորատունկեանի, որ կարեւոր և գնահատելի ծառայութիւնք մատուցած է Խարիս Ս. Եկեղեցւոյն նորոգութեան և գաղտնի վերաշինութեան։

Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ի ժամ 12։ Սկզբնաւորութիւն Ս. Պատարագի ի ժամ 2։

Ի դիմաց Թաղ. Խորհրդոյ

Ատենադպիր Ատենապետ

Խ. ՍԱՐԳԻՍՅԱՆ Կ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Օրթագիւղ, 2 Մայիս 1905

* * *

ԹԱՂ. ԽՈՐՀՈՒՐԴՍ կը ծանուցանէ թէ յառաջիկայ Կիրակի Մայիս 8 Ամեն. Ս. Պատարագի Հայրն հանդերձեալ է հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուցանել Ս. Եկեղեցւոյս մէջ և իր հոգեշունչ քարոզ